

ԱՄՍԱԳԻՐ

[illegible]

1873

SEPT 2. — NOVEMBER 30

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ግሪፍ ሰብ-ታክሩ

ቶ በ ጊ በ ሂ በ 8

ՀԱՅ ԵՍՏԱՆ ԵՄՅՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԱՆԴԵՐՁ ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲԻՔ.

ԳԼՈՒԽ Ա.

Թագաւորէն լինելու նիստը որոշեցին
 յայտարարել, որ զինքն հանձնադրելով
 իմաստուններէն:

(Ամբ Տեառն 1.)—Թագդդէոս առաքեալ յեա համբառնալոյ Փրկչին՝ ըստ Խորենացւոյն բանի՝ Գ.իրբ Բ. գլ. 1, Գ. առաքեցաւ ի Հայս առ Աբգար Թագաւոր մեր բժշկել զնա և քարոզել զԱւետարանն ըստ բանին Տեառն:

Թողլով մեր Նկեղեցական մատենագրաց զանցս գալստեան և քարոզութեան Նախադրւսաւորչին մերոյ սրբոյն Թադէթոսի ի Հայս և զայլոց Առաքելոցն անդ, զորոց պարզ ի պարզոյ սուսուել քան զայլ պատմագիրս գրէ Խորինացին մեր ի

Նշանակեալ զիրս անդ, մեք աստ ի սկիզբն Պատմութեան Ժողովոյ՝ ըստ յիշատակելոյ մերում ի Նախադրութեան՝ առաջին կարգեմք զլուսս զկանոնս սրբոյ Առաքելոյն լիակատար տեղեկութեամբն հանդերձ ի նմին գրելոյ ի ձեռն Զաքարեայ նորին աշակերտի, որում և ինքն իսկ վկայէ Զաքարիա ի վերջէ յիշատակեալ կանոնացն, որ ունի վերնագիր այսպիսի.

“ Ասհանտն և Կանտն Թագադրէոսի Աստ-
 Էնիյ Ե Գանն Նորու յՈրհայ Կաղաք և լու-
 ասորել զնոսու Վերսոն-Եւսմէ աստղանիկն
 ուր Յեւնադրեայ Լալիսիւպոս և Կահանայս
 և ասրիւսագոնն և Կասարաբլեյան Վարդա-
 պետ և օրէնսոսայց, և Եղև պայծասոս-
 Եւն Եկէղէցոյ Ասորոջոյ և Եղևնոյ: Աս-
 Ժեյս Գնալ անիւր զԵ Կարողեպել և արլոյ
 Կաղաքայ. և Կայոյոյ Գորանալ Եւր Վարդ-
 Էրպոսագործ. Ժողովեյան ասնէԷԷան Կար-
 ցանել Նաւ զԿարգ Եկէղէցոյ և զԵրծն Քրիս-
 տոնէն-Եւսն. և Նա պոսորԺայ Նոյս Կարգոս-
 Լաս Կրամանի ՓրէլԷն. որ ունի Գլուխս . . . , :

«. — Հարցումն առաջին. — Որպէ՞ս ար-
ժան է Եպիսկոպոսին կայ ի տեսչութիւն

Այլեղեցւոյ: — Պատասխանի. Ապիսկոպոսն եղիցի անարատ, պարկեշտ, ուսուցող. մի երկբան, մի՛ արծաթասէր, մի՛ կիրող և արբեցող. մի՛ զօշաքաղ, մի՛ հարկանող, մի՛ կաշառասու, մի՛ բամբասող, մի՛ հակառակող: Այլ հեղ և հանդարտ. պահող, օքնող. ատեցող զհանգիստ քնոյ. լինիլ սիրող արտասուաց քան ծաղու. օրինակ լինել հօտին ամենայն կարգօք. առնել արժանաւոր ձեռնադրութիւն այնոցիկ որ հասու գիտակ են գրոց կարգաց և օրինաց Աստուծոյ. և զտղէտս խոտեալ մի՛ ձեռնադրեսցէ. քանզի անդիտութիւն Աստուծոյ ասելի է, որպէս չարագործութիւն. յայտմանէ զգոյշ լիցի քան յամենայն իրաց. քանզի տղէտ քահանայ և սարկաւադունք կամ ոմ և իցէ յառաքելական աստիճանն՝ զԱստուած ի բարկութիւն շարժէ. զի թէ բերանովն ի միտ առնու և առնէ, և սրաիւն ոչ իմանայ, փնասկար լինի ամենայնի Ապիսկոպոսն: Արդ քանզի կորուստ է այս ամենայն հոգւոյն, փախիցէ յայտմանէ. զուսումնասէր ըն յառաջացուցէ ամենայն պատուով. իսկ զազէան ամենեւին մի՛ կացուցանել առաջնորդ և վերակացու շնորհի ինչ եկեղեցւոյ. իսկ եթէ յանդգնեալ Ապիսկոպոսին և արասցէ զայս կամ վասն կաշառոյ կամ վասն մերձաւորութեան կամ վասն բարեկամութեան, այնպիսի եպիսկոպոսն նշովեալ եղիցի. և որ ինչ անտի փնաք ծնանին, ընկալցի վրէժս յաւուրն դատաստանի յանանց տանջանան:

Է. — Որպէս արժան է Ապիսկոպոսին ունել զիւրան կամ զօտարան:

Պարտ է Ապիսկոպոսին զամենայն հաւատացեալս միապէս սիրել, և զիւր մեր-

ձաւորսն մի՛ աւելի սիրել քան զայլ հաւատացեալս, թէպէտ եղբայր է կամ քոյր: Աւ կաշառ ամենեւին մի՛ առցէ. զինքն մեռեալ համարել յաշխարհի. մի՛ երբեք զբօսնուլ, կամ հրապարակաւ զոք յանդիմանել առանց երկրորդ հարցմանց, նախ առանձին, և երկրորդ կամ երրորդ վկայիք. հրեշտակական հանդերձիւք վարել. մի՛ պճնող. առանց ընկերաց հարցմանց մի՛ ինչ գործել, զի այն է հաճոյ Աստուծոյ. կացուցանել ընդ ձեռամբ իւրով տեսուչս գաւառաց, քաղաքաց վարդապետս. հովուել զհօտ Տեառն. և ժողովրդոցն հնազանդ լինել հովուացն կարգեցելոց յԱպիսկոպոսէն. կարգեսցէ ի շէնքս երկու կամ երեք քահանայ, սարկաւազ մի. իսկ յագարակսն քահանայ մի, և սարկաւազ մի. զհաշմեալ ոք մի՛ ձեռնադրեսցէ. զի եթէ արատաւորն պատարագ չհրամայէ մատուցանել մարգարէն, ուրչափ ևս առաւել զերկնաւոր պատարագն մատուցանել առանց արատոյ լինել. առանց վկայից և քննութեան մի՛ զոք ձեռնադրել և առանց հաւանութեան ժողովրդեանն, զի անտի մահարեւր փնաք ծնանին:

Զ. — Որպիսիչափով պարտ է ձեռնադրել քահանայս և սարկաւադունս, և ո՞րչափ կալ ի կարգին:

Արժան է Ապիսկոպոսին կարգել քահանայս երեսնամէ, և Ա. ամ կալ ի կարգին. իսկ Ծ. ամենեցիցն կամ թէ աւելի մի՛ ձեռնադրել քահանայ կամ սարկաւազ. և մի՛ ամուսնութիւն հրամայել. զի յայսմ վայրի և անձն աղճատին և միտքն. և ժամանակ զինքն պատրաստել իւրում ուղեորութեան, պայծառացուցանել ըզ-

լապտերսն, զի մի՛ զայլս հոգալով, զինքն անհոգս արասցէ ի յաւիտեանական կենացն:

Դ. — Որպիսի օրինակաւ պարտ է ընտրել զլաւսն յոռւացն, և ձեռնադրել:

Աւելի հրաժարեսցի Ապիսկոպոսն ի ձեռնադրութենէ տղիաց և ակնմարացն, ցոպամաց և վատամաց, յափշտակողաց և ի շնացողաց և յայլ վատթարագործաց. զայսպիսիսն ամենեւին մի՛ ձեռնադրել և մի՛ բարկացուցանել զԱստուծո:

Ե. — Օրինակաւ պարտ է ուղղել զսուրբ սեղանն և իրպէս սպասաւորել:

Արժան է առնուլ ի քարանց օրինակ խաչի. և զնա ծածկեսցեն սուրբ հանդերձիք. և ընդ առաւօտս և ընդ երեկոյս և ի ժամ Պատարադին անխնայ լիցի խնկարկութիւն և լուցումն ի ժամու իւրեանց:

Զ. — Օհաց և զգինի իրպէս պաշտօնացուք առ սուրբ սեղանն:

Օհաց Պատարադին յորում աւուր զպատարադն մատուցանեն՝ ի նմին աւուր եկեղեցին խաչապէս զրոշմամբ. նոյնպէս և զգինի սուրբ բաժակին՝ ի սուրբ աման պահեսցեն և սուրբ ամանաւ հանցին ի սեղանն. և մի՛ դք յանդգնեսցի ջուր խառնել ի բաժակն, զի չէ այն Աստուծոյ հաճոյ, այլ անադորոյն մատց. . . :

Է. — Որպէս պարտ է օրհնել զեկեղեցին և զսուրբ սեղանն:

Յորժամ զսեղանն հաստատեսցէ Ապիսկոպոսն, ժողով արասցէ աթոռակցաց իւրոց, քահանայից և սարկաւադաց և ժողովրդոց, մատուցանել աղօթս տըրնութեամբ, արտասուօք, սաղմոսիք, մարգարէիք և սուրբ Աւետարանաւն, և ապա մատուցանել պատարադ:

Ը. — Թէ իրպէս պարտ է յաւուր շնորհի մխիթարութիւն առնել ժողովրդեան կերակրովք և ըմպելիօք:

Յորժամ հաստատէ Ապիսկոպոսն զսեղանն, արժան է զինմունս առնել, զուարկս և արջառս և ոչխարս, որպէս Առդմոն արար ի շինուածս տաճարին:

Թ. — Որպէս արժան է ժողովրդակոնացն կալ յաղօթս յեկեղեցւոյ:

Յորժամ ժողովին ժողովուրդք հաւատացեալք ի առնն Աստուծոյ՝ մի՛ քրթմընջեսցեն, և մի՛ ընդ միմեանս նայեսցին. զայլ ինչ մի՛ խօսեսցին, բայց միայն յաղօթս Աստուծոյ. կացցեն ընդ արևելս, ձեռս ի վեր ամբարձեալս, խնդրելով զարդարութիւն և Արքայութեանն արժանանալ, զոր պատրաստեաց Աստուծո:

Ժ. — Եթէ որ ագիտութեամբ ձեռնադրեցաւ քահանայ, և յետոյ յայանեսցի, զի՛նչ արժան է առնել:

Եթէ ձեռնադրեսցի որ եպիսկոպոս կամ քահանայ կամ սարկաւադ, և յանցանք լինի առնն, շնութիւն կամ գողութիւն կամ այլ ինչ աղտեղութիւն, և ի ձեռնադրութիւնն չգիտացօք, և վկայեաց ոչ որք, և ապա յետոյ ինքն զղծացաւ, և կամ պատճառանօք ինչ իրքն յայտնեցան, ոչ կարէ նա այլ ևս սպասաւորութիւն առնել սեղանոյն, կամ պատարադ մատուցանել. այլ արտաքոյ եկեղեցւոյն ապաշխարեսցէ զյանցանս իւր ԺԻՄՈՒՄ. և ապա որ ինչ պարտ է շնորհել նմա ի ներքոյ բեմին սպասաւորութիւն առնել՝ կալ ի պատուին միաբնակալ մինչև ցօր մահուան իւրոյ:

Ժա. — Եթէ ձեռնադրեցաւ որ և յետոյ դարչեցաւ, զի՛նչ արժան է առնել:

Եթէ ուղիղ էր մարդն և ապա յետոյ շնացաւ կամ գողացաւ կամ վատթար գործեաց, այնպիսեացն ամենեւին բարձրի քահանայութիւնն և շնորհն և ձեն և նշանն, զի անհնարին է նմա այլ քահանայանալ. այլ արտաքոյ եկեղեցւոյ ապաշխարեսցէ ժեւմ, ապա եկեղեցւոյ արժանանայ և հաղորդութեան Սուրբ Խորհրդոյն. ընդ զինուորսն կացցէ յեկեղեցւոջն, զի անհնար է նմա ի բեմ ելանել, կամ կարգաւ կամ սաղմոսել մինչև յօրմահուան իւրոյ. քանզի պղծեաց զսուրբ ձևնադրութիւնն և առ ռան կոխեաց. մի՞ ոք համարձակեսցի նմա. զի չէ հնար նմա այլ քահանայանալ. իսկ եթէ յանդգնեսցի եպիսկոպոսն վասն կաշառոյ կամ վասն բարեխօսութեան և հրաման տացէ նմա քահանայութեան, կրեսցէ նա վրէժ յաւուրն դատաստանի յանեղեղի տանջանսն:

ԺԵ. — Ամուսնացեալ քահանայ որպէս պատրաստեսցի պատարագ մատուցանել:

Երիս առուրս հրաժարեսցի ի կնոջն և ապա պատարագ մատուցէ. զի թէ զհաց Յառաջաւորութեանն չեմ քահանայն առանց քննութեան և սուրբ գտանելոյ ի կանանց, որչափ ևս առաւել որ զերկնաւոր պատարագն մատուցանէ՝ պարտ է սուրբ լինել և պատրաստ՝ որպէս Աստուծոյ իսկ կալ ի սպասու ահիւ և զօրութեամբ, զի պսակաց արժանի լիցի և անմահ կենացն:

ԺԶ. — Անձամբ քահանայ որպէս արացէ:

Եթէ կուսան քահանայ ոք լիցի, այնպիսին աքնող լիցի՝ յորում առուր զպատարագն մատուցանել կամիցի, պատրաս-

տեսցի զգիշերն ամենայն սուրբ խորհրդով, կատարեալ մտօք առանց կեղծաւորութեան. քանզի ընդ Աստուծոյ ի խորհուրդ մասնէ:

ԺԴ. — Եթէ արժան է քահանային երդնուլ:

Նմա չէ արժան կալ ի քահանայութեանն, զի զբանն Աստուծոյ անարգեաց:

ԺԵ. — Որպէս պարտ է քահանային լինել:

Արժան է աղքատասէր լինել. քաղցրաբան, խորհրդական. զմեղուցեալսն ուղղել յապաշխարութիւն, պահօք և աղօթիւք զամենեւեան Արքայութեան արժանացուցանել. զի յերևելն Քրիստոսի առնուցու զանթառամ փառաց պսակն:

ԺԶ. — Որ հաւատացեալ է և մկրտեալ, և անկանիցի ի մեղս, զի՞նչ արժան է առնել:

Մի երբէք լիցի նոցա անկանել ընդ մեղօք. այլ աստուածահաճոյ վարել ըդկեանս իւրեանց. մի՛ շնալ, մի՛ դողանալ, մի՛ բամբասել և մի՛ երգնուլ, այլ որպէս Աստուծոյ իսկ ժողովուրդ՝ առանց աղաւթ լինել:

ԺԷ. — Որ շնայ, զի՞նչ պարտ է առնել:

Արտաքոյ եկեղեցւոյ ապաշխարեսցէ Գամ պահօք և աղօթիւք, աքնութեամբ և լուծումն ի շաբաթ և ի կիւրակէի և ի Տէրունական ասոնս մինչև ի կատարիլ երից ամացն. և յամին չորրորդի հաղորդութեան արժանի լիցի . . . :

ԺԸ. — Որ ի շնան զօրդեծնութիւնն հեղուցու, զի մի մարդկան յայանեսցի, և զԱստուծոյ երկիւղն առ ոչ ինչ համարեսցի:

Այնպիսին ընդ սպանողի ապաշխարեսցէ բաղում հառաջանօք:

ձիւ. — Որ հեղու զինքն, զի՞նչ առնելի է: Պիղծ է այնպիսին, ընդ շնացոյս ապաշխարեացէ. և եթէ յամէ, կրկին ապաշխարեացէ, և ձեռնադրութեան արժանի մի՞ լիցի:

Ի. — Որ ընդ արու պղծի, զի՞նչ արժան է առնել:

Օլամենայն աւուրս կենաց իւրոց ապաշխարեացէ արտաքոյ եկեղեցւոյն. և ի ժամանակ որոշման իւրոյ հաղորդեացի:

Խ. — Եթէ ամուսնացեալք շնան, զի՞նչ արասցուք:

Տասներկու ամ արտաքոյ եկեղեցւոյն ապաշխարեացէ արտասուօք. վից ամ օրէնս մի՞ առցէ. և զտարւոյն երեք մասն պահեացէ, և մի մասն կերիցէ. և զշաբաթ և զկիրակէ և զՏէրունական տօնան կերիցէ. և մացէ յեկեղեցի և օրէնս առցէ:

Ե. — Որ զՔրիստոս ուրանայ և զըզջացեալ դառնայ, զի՞նչ արասցուք:

Օլամենայն աւուրս կենաց իւրոց ապաշխարեացէ արտասուօք, պահօք և աղօթիւք և արօք տնանկաց. ի վախճանին հաղորդեացի:

Ե. — Որ կամօք մարդ սպանանէ, որո՞ւմ արժան է:

Տասն և հինգ ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ. մի ամ ընդ ձեռամբ. և յելս անձին իւրոյ հաղորդեացի:

Ե. — Որ մի մօր կաթամբ սնեալ են օտարք ի միմեանց, արժան է ամուսնանալ:

Չէ արժան, զի ծնող և սնուցող ի մի համարի են:

Ե. — Եթէ ազգականք ամուսնանան, զի՞նչ արասցուք:

Վակել արժան է ի միմեանց, և ծանր ապաշխարութիւն ի վերայ դնել. զի չէ

ամուսնութիւն, և ընդ անիծիւք Արարչին է:

Ե. — Որ զսահման ընկերին յափշտակէ, որպիսի ինչ:

Օր գրեաց Մովսէս յօրէնսն, իջցէ անէծքն ի վերայ նորա և եղիցի նզովեալ ի կեանս և ի մահ:

Ե. — Ո՞րպէս կատարեացուք զԱստուածային տօնից զկարգս:

Նախ պահեացին շաբաթ մի ի պատիւ տօնին, և ապա կատարեացին:

Ե. — Օչորեքշաբաթ և զուրբաթ արժան է պահել:

Արժան է պահել և աղօթել, զի աւուրք չարչարանաց Փրկչին մերոյ են. տըրտում կալ. յիշել գնորա կամաւոր խոնարհութիւն, զօհանալով զնմանէ, որ եկն և փրկեաց զմեզ իւրով կամաւոր չարանօքն մինչև ցինն ժամն:

Ե. — Օսուրբ Վառաստեանն արժան է պահել:

Օսուրբ քառասներորդան պահեցին ամենայն քրիստոնեայք սրբութեամբ որոշ ի շաբաթէ և ի կիրակէ: յորժամ Տեառն մերոյ չարչարանաց աւուրք գան, ժպրհել մի՞ ոք իշխեացէ յայն աւուրս. այլ արտում ըստ Տեառն մերոյ՝ տքնութեամբ անդադար աղօթեցին, և ապա զկենարար պասէքն արասցին. ցնծացցին ընդ Տեառն մերոյ յառնելն. աղօթիւք փառաւորեցին զնա որ փրկեաց զմեզ յարութեամբն իւրով, և ետ մեզ երգակից լինել վերնոցն. զի նմա վայելէ փառք յաւիտեանս. ամէն:

“Իբրեւ կատարեաց զայս սուրբ Առաքեալն Թադդէոս, ասէ ցԺողովուրդն. հարք և եղբարք որք Տեառն ետուք զանձինս,

այս ձեզ յինէն օրէնք, և այլ՝ որ յետ ձեր լինելոց են: Արդ հաստատուն կացէք յամենայնի զոր լուարուք յինէն. մի՛ անցանէք ըստ սահմանս ըստ այսմ, զի ձեզ բարի լինիցի և երկայնակեացք լինիցիք. եղիցի ձեզ յիշատակեանս այս, և մի՛ մոռանայք յաղօթս ձեր. և զայլ կարգաւորութիւնն ուսուցէ ձեզ Ադդէ, զամենայն զոր լուաւ յինէն ըստ կարգին զոր կարգեցին եղբարք և առաքեալք Տեառն. պահեցիք խաղաղութեամբ ի փորձանաց չարին. խաղաղութիւն ընդ ձեզ , , :

“Չայս Օրինադրութիւն ևս Չաքարիա աշակերտ առաքելոյն. Թաղգէոսի դըրեցի, որպէս լուայ ի նմանէ, ամենայն հաւատացելոց ի Քրիստոս , , :

ԳԼՈՒԽ Բ.

Առաջին ժողով ի Վաղարշապատ փան ընդունելոյ զժողովն և զկանոնս Նիկիոյ:

(Ամբ Տեառն 325). — Այն ինչ առաջին Նիգհանրական Ժողովն Նիկիոյ լինէր ի Ռիթմանիա քաղաքի հրամանաւ ինքնակալին Կոստանդիանոսի՝ ընդ դէմ Արիոսի Աղէքսանդրացւոյ, որ ուսուցանէր “ոչ գոլ զՈրդի հաւասար չօր, և ոչ ի բնութենէ և յեութենէ չօր, և ոչ ծնեալ ի չօրէ յառաջ քան զյաւիտեանս, այլ օտար զոմն և արարած և կրասեր և յետ ժամանակի գոյացեալ , , . և զայլ հասանէր հրովարտակ ինքնակալին առ Տրդատ արքայ գնալ ի ժողովն հանդերձ Ս. Գրիգորիւ. սոցա ոչ կամեով զնալ, առաքին թղթով ի ակղի իւրեանց զնուրբըն Արիստակէս:

Ապա յորժամ դարձաւ Արիստակէս հանդերձ քսան կանոնիւք և դաւանու-

թեամբ սրբոյ ժողովոյն, որ վասն բարեկարգութեան եկեղեցւոյ ըստ որպիսութեան այնր ժամանակի, սուրբն Գրիգոր ժողով արարեալ ի Վաղարշապատ քաղաքի յԱթոռն Հայրապետական, ընկալաւ զկանոնս և զդաւանութիւն ժողովոյն, զհանդանակն հաւատոյ, կնքելով զայն բանիւս “Իսկ մեք փառաւորեսցուք որ յառաջ քան զյաւիտեանս երկրպագանելով սրբոյ Արիւրդութեանն և միոյ Աստուածութեանն չօր և Որդւոյ և չօրէն սրբոյ , , :

Ապա ըստ վկայութեան Խորենացւոյն Բ. Գիրք, Գ. “Սուղ ինչ գլուխս յինքնէ ի կանոնս ժողովոյն յաւելու, վասն առաւել զգուշութեան իւրոյ վիճակին , , : Սուրբն Գրիգոր, զորս յառաջ բերեմք աստանօր:

Վերնագիր կանոնաց սրբոյն Գրիգորի երկրորդ լուսաւորչին մերոյ եղեալ ի Առնոնագիրս մեր ըստ այսմ, “Անոն սրբոյն Գրիգորի Պարթևի՝ յաւելումն Նիկիականին , , . մեք առաւել հաւատարիմ համարեմք և զհետեւեալ զերեսուն զլիովք կանոնս նմա լինել, քան զկարծիս Միքայէլի Չամէան *), զորս և յառաջ բերեմք ի Առնոնագրոց՝ ըստ այսմ:

*) 2 հայեցեալ մեր ի կարծիս Հ. Մկրտչի 2 ամէան յառաջ բերեալս յԱ. հատ. զԼ. Խ. ծրով գեղեալ կանոնս երեսուն զլիովք անուամբ սրբոյն Գրիգորի Պարթևի՝ ոչ հայեցուցանէ ի հանգամանս ժամանակի սրբոյն, մեք հաւատարիմ համարելով զԱռնոնագիրս մեր ի նախնեաց առ մեզ հասեալս, և զվերնագիր կանոնացն, եղաք զայն աստանօր ըստ կարգի պատմութեան ժողովոց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ. և ոչ իսկ կամեմք մտանել ի տարապարտ քննութիւնս նո-

ա. — Քահանայ որ ի մեզս զառաժեալ է, տասն ամ ապաշխարեսցէ ջերմեռանդն արտասուօք և արովք տնանկաց, և ապա հաղորդեսցի օրինաց:

բ. — Քահանայ որ կին առնու, հինգ ամ արտաքոյ, և երկու ամ ի ներքս ապաշխարեսցէ, և երկու ամ անհաղորդ կացցէ, ապա հաղորդեսցի:

գ. — Քահանայ որ զարծաթ իւր ի վարձու տայ, մերժեսցի յեկեղեցոյն:

դ. — Որք երթան ի առնս հեթանոսաց և ուտեն և ըմպեն անխտիր, երեք ամ ապաշխարեսցեն, և ապա հաղորդեսցին:

ե. — Որ մինն երկեակ է և միւսն կուսան, երկու ամ արտաքոյ, և միւսն ընդ օրինօք:

զ. — Եթէ որ թողու զերկրորդն և յառաջինն դարձցի ի թողեալն, եօթն ամ ընդ յանցանացն ապաշխարեսցէ, և երկու ընդ օրինօք:

է. — Որք որ կերիցէ գաղա, և արգելցէ զուտեն, և տացէ ալքատաց զնոյն չափ:

ը. — Եթէ որ գաղա պսակ դնէ, պսակադիրն լուծցի:

թ. — Եթէ որ առւանգ արտացէ, պսակն այն յաւեր եղիցի, և պսակեալն ում կամ մի լիցի:

բա վասն այսր կանոնաց ի նոյն Ա հատ. եր. 647 — 649. մինչդեռ այս կանոնք սրբոյ Պարթևին դիցուք թէ ըստ նորա ոչ հային այնքան ի հանգամանս ժամանակի նորա, որով կամի ասել թէ նորոգ պայծառանային Նկեղիցիք Հայաստանաց և վիճակ ժողովրդոց քրիստոնէութեամբ և աստուածաշարժութեամբ ի բարեկարգութիւնս. բայց աւանիկ համաձայն դան այնքելի Նիկիական Նրն ասացեալ առաջնոց կանոնացն զրեթէ ըստ իւրաքանչիւր զլնոց. զորս բաղդատել թողուք քննաբանից:

ժ. — Որ ի ձիան յերտանին, յադելապէս, երեք ամ արտաքոյ, և մի ամ ընդ օրինօք:

ժա. — Իգացելոյն երեք ամ արտաքոյ, և երկու ամ ընդ օրինօք:

ժբ. — Թավչացն հինգ ամ արտաքոյ, և մի ամ ընդ օրինօք մեծաւ ողորմութեամբ հաղորդի:

ժգ. — Որ կուսութիւն Աստուծոյ խոտացաւ և ապա պոռնկեցաւ, եօթն ամ ապաշխարեսցէ:

ժդ. — Մանուկ որ առանց կնքոյ մեռանի, եթէ ի ծնողացն ծուլութենէ իցէ, եօթն ամ արտաքոյ ապաշխարեսցեն, և մի ամ ընդ օրինօք. նոյնպէս և հոգաբարձուացն և քահանային, որ ծուլացաւ:

ժե. — Որ զգերեզմանս առանձուկ, երեք ամ արտաքոյ ապաշխարեսցեն, և մի ամ ընդ օրինօք:

ժզ. — Որ զդիսն կողոպտեն, տասն և հինգ ամ արտաքոյ ապաշխարեսցեն, և մի ամ ընդ օրինօք:

ժէ. — Որ կոծ դնեն և զհերսն խցին, և զձախատս հարկանեն, նոյնպէս լիցին ի կեանս և ի մահ:

ժը. — Չէ պարտուր նշխարք մարտիրոսաց դնին, պատարադ մատուցանել ի վերայ:

ժթ. — Չէ պարա քրիստոնէից նկատել զխառնակումն անասնոց. և առաւել ևս կանանց պատուիրեն օրէնք, և որ գտցին նոյնպէս եղիցի:

է. — Ոչ հրամայեն կանոնք Անապատականաց մկրտութիւն առնել, կամ օրէնս անալ ժողովրդոց, կամ պսակ դնել, զի այս Առաջնորդաց է:

էա. — Եթէ որ ելոյժ զհրամանս մեռելոցն և արհամարհեաց նոյնպէս եղիցի:

ԵՔ. — Եթէ դք ի քահանայից զծածուկ խոստովանութիւն ուրուք յայտնեցէ, անկցի յառաիճանէն, և ի կարգէ պաշտօնէից մերժեցի. և մեղք չխոստովանողացն և կեսցէ ի վերայ նորա:

ԵԳ. — Որ վասն պոռնկութեան արձակէ զկին իւր՝ արձակեալ լիցի. բայց մի ամ սրբեցի:

ԵԴ. — Եյր որ զկին իւր թողու ի պատճառս Աստուծապաշտութեան՝ նզովեալ եղիցի:

ԵԵ. — Եթէ դք արբեցաւ ի քահանայից, կամ ի սարկաւազաց կամ ի դպրաց, մի իշխեսցէ ի պատարադն կամ ի պաշտօնն մերձեալ, մինչև բազում արտասուօք և զթով անանկաց ապաշխարեսցէ. զի արբեցողքն ընդ սպանողս են:

ԵԶ. — Եթէ դք ի քահանայից կամ յաշխարհականաց առցէ կաշառս, եկեսցեն անէճքն Սիմոնի կախարդի ի վերայ նորա, և կցորդ եղիցի Յուդայի մասնչի կաշառոյն, և Գէեզի բորոտի. այրեսցին ոգիք կաշառաւորացն:

ԵՇ. — Ձեռնածուացն մի ամ արտաքոյ օրինացն, և մի ընդ օրինօք ապաշխարեսցեն. արտասուօք և ողորմութեամբ քաւեսցին:

ԵՉ. — Պարտ է քրիստոնէից պատուել զկիւրակէն և հանգչիլ ի նմա. ապա եթէ դք պահեցէ հրէաբար, նզովեալ եղիցի:

ԵԸ. — Քահանայ որ վայրաբար նզովէ՝ նզովեալ լիցի:

ԵՂ. — Կոյս որ նուիրեսցէ զինքն Տեառն Աստուծոյ, նոյնպէս և մանողոն՝ մի իշխեսցէ ամուսնանալ. ապա եթէ գտցին անկեալք, մերժեսցին ի հաղորդութենէն:

և Եպիսկոպոսն տեսցէ զվարսն, և որպէս կամի՝ մարդասիրեսցէ:

Այս կանոնք սրբոյն Գրիգորի Պարթև-Էիոնի վերջաբանութիւն այսպիսի ի Կանոնագիրս մեր, յորմէ առաք զվերոյ գրեալ կանոնն:

“Եւ արդ զայս ամենայն գրեցաք առ ի փորձելոյ զեւրաբանչիւր չափ ապաշխարութեան. զի մի զոք կորուսցուք յայնպիսեաց անտի, այլ զարհուրեալք ի ծանր դատաստանէն, և յահագին և ի մեծ հատուցման աւուրն Տեառն մերոյ ընկալցուք զայնպիսին և օգտեսցուք զնոսա հանդերձ աղօթիւք և պատարադօք, և յափշտակեսցուք զնոսա յորդայթից սատանայի, որպէս զի և զանձինս մեր կարասցուք զերծուցանել յահագին տանջանացն Քրիստոսիւ Յիսուսիւ Տերամբ մերով. փառք յաւիտեանս, ամէն, , , :

Ջհետ վերոյեդեալ կանոնացն զնին դարձեալ ի նմին Կանոնագրի և հետագայ կանոնքդ մեծասան գլխովք՝ անուամբ Աբրեւոյն Գրիգորի Պարթևի՝ այսպիսի վերնագրով:

« ԿԱՆՈՆՔ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՊԱՐԹԵՒԻ ».

Պարջեալ հարցոմն և պատասխանիչ Զոյա:

ա. — Քահանայ որ ընդ կնոջ ի քուն է, ի վաղիւն պատարադ մի իշխեսցէ մատուցանել: Եւ աշխարհական որ ընդ կնոջ ի քուն է, ի վաղիւն օրինաց մի լիցի հաղորդ:

բ. Հարց. — Ո՞չ է հայր մահու:

Պատասխանի. — Կախանձ:

— Ուստի՞ յայտ է:

Յայսմանէ. Նախանձու բանսարկուն
եմուտ մահ յաշխարհ:

Գ. Հարց. — Եւ ո՞վ մայր մեղաց:

Պատասխանի. — Եղահուծիւն, որպէս
ասին՝ Երմատ ամենայն չարեաց արծաթ-
սիրութիւնն է:

Դ. Հ. — Ո՞վ է որ տանի ի կեանսն յաւի-
տենից:

Պատասխանի. — Հեղութիւն . . .

Ե. Հ. — Եւ ո՞վ տուի զժողովոյն:

Պատասխանի. — Լըբութիւն . . .

Զ. Հ. — Եթէ կարիցե՞ն կախարդք զԵր-
նութիւն արարածոց փոխել:

Պատասխանի. — Եթէ հաստատել կա-
րեն, ապա և փոխել կարեն . . .

Է. Հ. — Կայեն առանց Աստուծոյ սպան
զԵբէլ, և սպանողն Կայենի՝ առանց Աս-
տուծոյ սպան զնա ևն . . .

Պատ. — Օհ թէ լինի մարդ առանց Աս-
տուծոյ և մեռանի, ոչ պոռնկորդին Աս-
տուծոյ հրամանաւն լինի, և ոչ մեղաւորն
Աստուծոյ հրամանաւն մեռուցանէ զար-
դարն, այլ սատանայ է պատճառ չար-
եաց . . .

Ը. Հ. — Եթէ կարիցե՞ն կախարդք որ-
դիս տալ ամից . . .

Պատ. — Եմբութեան բազում պատճառք
են, այն զոր Աստուած արգելեալ է, չէ
ոք որ նմա ձեռնհաս կարէ լինել, ոչ կա-
խարդք և ոչ բժիշկ . . .

Թ. Հ. — Գլխահարութեան պատճառ
ի՞նչ է մարդկան:

Պատ. — Վասն հպարտութեան մարդ-
կան լինի . . .

Ժ. Հ. — Ծնունդք ե՞ն զիւաց, և մահ
աճե՞ն և պակասե՞ն:

Պատ. — . . .

Ժա. Հ. — Բառք աներեւոյթ արարածք
են Աստուծոյ, զպատերազմունս նորա՝
հարկանեն, զորս էրէց նորա հարկանեն . .

Պատ. — Եյսպիսի յիմարութեամբ լըյ-
եալ է երկիր . . .

Բայց յերկուց աստի կանոնացս եղևոց ի
Կանոնադիրս մեր որպէս ասացաք, անուամբ
Սրբոյն Գրիգորի երկրորդ լուսաւորչին մե-
րոյ գտաք դարձեալ ի նմին և զերկուս
ճառօրէն կանոնս նորին Գրիգորի, առա-
ջենն՝ վասն կարգի ուխտի և որոշումն վա-
նաց, և երկրորդն՝ յաղագս նուիրանաց քա-
հանայից և վանօրէից՝ կոչեցեալն Եղապ,
թարգմանեալ յաւուրս սրբոյն և մեծին
Սահակոյ՝ ընդ ձեռն Եղնակայ, որպէս է տե-
սանել ի վերնագրին, յորոց երեւի առեալ
սրբոյն Սահակայ, և ընդարձակեալ զկանոնս
արարեալս նորա յամին 426, ի Զորբորդ
Ժողովն Վաղարշապատայ: Եյսոքիկ կա-
նոնք զնոյն համարիմք մեք հգեալս ի սրբոյ
Գրիգորէ Պարթևէ՝ զորմէ Եղաթանգեղոս
և Խորենացին զրեն սուղ ինչ զլուսս յին-
քինէ ի կանոնս Ժողովոյն յաւելու սուրբն
Գրիգոր՝ վասն առաւել զգոշութեան
իւրոյ վեճակին, զոր երեւի չունել ի ձեռին
և հայր Միքայէլ Չամչեան յիւրում ժա-
մանակի, ապա թէ ոչ ոչ յընդունայն ան-
կանէր ի տարապարտ քննութիւնս որպէս
ասացաք ի ծանօթութեանն՝ յաղագս կա-
նոնաց սրբոյն Գրիգորի Պարթևի:

(Նորոշանքէն)

ԱՐԷԼ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԻԹԱՐԱՆՅԵ.

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ ՉԱՅՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.

Երաժշտութիւնն՝ Եկեղեցւոյ պաշտամանց և արարողութեանց շքեղութիւն, վսեմութիւն, և ժողովրդեան վերայ գրաւիչ՝ ոգևորող միանգամայն սրբաշարժ ներգործութիւն կը յաւելու, և ի սիրտս կոտորուորէ ջերմեռանդութիւն:

Հին Եկեղեցւոյ պաշտամանց և արարողութեանց մէջ Մտուածապաշտութիւնն նոյն և հանդերձ երաժշտութեամբ *) կը կատարուէր:

Յառաքելոց ժամանակաց անտի Քրիստոն. Եկեղեցւոյ եկեղեցական պաշտամանց մէջ ևս կարեւոր դատեալ՝ միանգամայն անհրաժեշտ պիտոյից մին համարեալ է ձայնիւ երգելն:

Ինչպէս Քարողչի ճարտար և ազդու ատենաբանութիւնն կգրաւէ և կշարժէ անդգայ և քարացեալ սրտերն անգամ, այսպէս կանոնաւոր և ներդաշնակ երաժշտութիւնն կողեւորէ՝ կյաւիշտակէ և վառ ի վառ կրորորդէ զգայազերկ սրտերն ազդու և խոր իմն ապաւորութեամբ, — մինչդեռ ընդհակառակն ևս՝ աններդաշնակ և խառնակաձայն երաժշտութիւնն առողիւթիւն և զղուանք կպատճառէ լսելեաց, և ունկնդրաց արհամարհանքը կրերէ:

Ուստի Հայաստանեայց Եկեղեցին խկրդեանէ անտի և մինչև ցարդ կգործածէ

(*) Ի Ս. Գիրս երէ կամ երբէ բառով կեմացուի երաժշտութիւնը, ինչպէս Ելից մէջ կասէ՝ «Յայնժամ երբեքայ Մովսէս և որդիքն Իսրայէլի զօրհնութիւնս . . . » և ըն. (Ելք. ԺԵ. 1-21):

զերաժշտութիւն Եկեղեցական Մտուածապաշտութեան մէջ:

Անշուշտ մեր Եկեղեցին երաժշտութեան մէջ ինքեան սեպհական ազդային յատուկ եղանակներ ունեցած է, որպիսիօք կերգէին երբեմն նաև Վողթան երգիչներ: Բայց իմ նպատակ ոչ լոկ եղանակաց, այլ ընդհանրապէս Եկեղեցական երաժշտութեան վերայ խօսել է, վասն որոյ սոյն խնդիրը բռնելով՝ կամիմ հետազօտել, զի Հայաստանեայց Եկեղեցի օրրսօրէական պայծառութեան և բարեկարգութեան մէջ յարատեւելով և զարդարուելով, կը բօնական պաշտամանց և արարողութեանց մէջ բաց ի Սաղմոսաց և Աղօթից՝ հետզհետէ յաւելացոյց երգեր և շարականներ ևս, որոց վերայ անտարակոյս ըստ ժամանակին յօրինուեցան և կանոնուեցան եղանակներ համաձայն երաժշտական արհեստին՝ գլխաւորապէս Ունի յայնէրդ *):

Սակայն, ինչպէս Աւանդութիւնն, նոյնպէս բերանացի երաժշտութիւնն երկար ժամանակաց մէջ ենթակայ լինելով անխուսափելի հետեանք եղած այս և այն թիւթ և կամ ծանր փոփոխմանց, մանաւանդ երաժշտութիւնն՝ որ զանազան անձանց ակործակաց, ձայնից և քմահաճոյ գեղգեղմանց ներքեւ անկանելով՝ կամ կամաւ և կամ ակամայ՝ այս և այն անձինքներէն չեանգարուիլ անհնար էր և է, որով այս կամ այն երգ և շարական նախնական եղանակի հարազատութեան կը լրկուի, կամ ի կարճ բան, գուցէ կկորուսանէ բուն եղանակը և օտարոտի ձայնով կպատուաատվի: Ուստի Եկեղեցական երա-

(*) Որք են ա), ա), բ), բ), գ), գ), դ), և ռ):

ժշտութեան չկար մի հնարք չենթարկվիլ՝ — ինչպէս որ փորձիւ մանաւանդ բազմադարեան հալածանաց և տգիտութեան աղաղաւ՝ յայտնի դիտեմք՝ զի ըստ մեծի մասին և շատ տեղ ենթարկուած է — խանդարմանց և փափոխութեանց և կորուսեան իսկականին։

Իսկ եթէ մեր Ազկեղեցական երաժշտութիւնն ի նախնեաց հետէ ունենար Չայնադեր—Ֆէ—ն, — ինչպէս ունիմք մեր մայրենի լեզուի յատուկ դիրքեր, որով մեր լեզուն և գրականութիւն զարգացած և անկորուստ պահուած է, — անշուշտ Հայոցս եկեղեցական երաժշտութիւնն ևս մեր եկեղեցւոյ երգոց և Հարականաց վերայ՝ առանց երբեք խանգարուելոյ և փոփոխուելոյ՝ նախնական հարազատ եղանակովքն կաւանդուէր մեզ։

Արդարեւ մեր նախնիք ամեն ջանք ի գործ դրած են և աշխատած՝ զի եկեղեցական երաժշտութիւնն ևս ազատ մնայ օտարոտի եղանակներէ և միշտ հարազատութեամբ աւանդուի Ազկեղեցւոյ Հայաստանեայց, և երբեք չիմք ներքի ու մեք՝ ասել՝ զի եկեղեցական երաժշտութիւն մեր բոլորովին խանգարուած է, սակայն ի վերայ այսր ամենայնի՝ անկեղծութեամբ ևս պէտք է խոստովանիլ՝ զի բաւական օտար եղանակներ յաջողած են սպրդիլ և մինչև անգամ ինչ ինչ շարականաց և երգոց ըստ ձայնիցն եղանակներ փոփոխուած և մի քանի ձայներ բոլորովին մոռացուած են, մանաւանդ կան աւելեր՝ որոց մէջ 4—6 ձայներ կամ աւելի և պակաս կգործածուին, կան աւելեր՝ զի աչ ձայնը աչի և քչի վերայ եղանակելով կերդեն, որով շարականին սկիզբն

նշանակուած աչը կարծես չիմացուելով՝ թէ սկսուածն և թէ շարականն կերգուի աչ կամ քչովն

Թեպէտ նախնիք մեր հնարած են Յայնանիչեր, կամ ձայնական ելեէջից իբր ձայնախնայի նշաններ, որով բաւական ժամանակ յաջողած են եկեղեցական երաժշտութիւնը հարազատ և անկորուստ պահել, սակայն ինչպէս 8—9 հարիւր տարուան ձեռագիր Հարականներէն և երգարաններէն կհետազոտուին, որք տպեալ Հարականաց մէջ ևս կոտեսնուին, բազում թերութիւնք ունենալով հանդերձ՝ նոցա ոյժն միայն ելեէջներ և ձայնական խաղիւր յատկացուցանելոյ բաւական եղած են և օգտած՝ և ոչ թէ Յայնադրական զօրութիւն ունեցած, որպէս զի երաժշտութիւնն ձայնադրական արհեստի ներքև ամփոփուած և կանոնաւորուած լինէր, այս ինքն ձայները քանակութեանց և չափու բաժանելով և ենթարկելով, և նոցա յատկութեանց, զօրութեանց աւնուանք կնքելով, տեականութեան և ձայնական շարադրութեան հրահանգներ և կանոններ սահմանուած՝ անկորուստ պահուէր՝ ինչպէս Հայկական գրականութիւնն և ին պահուած և մեզ աւանդուած է գրովք կամ տառից միջոցովք, որովք կրնթեոնումք և կիմանումք մեր նախնեաց գրուածոց նպատակները, դադափարները, գործերը ևլն. ևլն. ևլն։

Ահա այս պակասութեան համար էր՝ զի Հայաստանեայց եկեղեցւոյ երաժշտութիւն կամ երգոց և շարականաց բուն ձայներ և եղանակներ ըստ արժանւոյն չկարողացան ի խանդարմանց զերծ և ազատ մնալ, միանգամայն եկեղեցական Տես-

չութեան բոլոր ոյժն և զօրութիւն համակերպած և կեդրոնացած էր դառն և բազմատեսակ հալածանաց և հարստահարութեանց ղիմադրել և Նկեղեցւոյ գոյութիւնը ապահովել և յարատև պահել, վասն որոյ երաժշտութեան բարեկարգութեան և կատարելագործութեան համար առաւել կարեւոր միջոցներ հնարել չեն յաջողած կամ հնարելոյ ժամանակ չեն գտած:

Թէպէտ կաւանդեն մեր Ազգային և եկեղեցական պատմիչք, զի 'Ներսէս Շինող Աթուղիկոս' Եւրդ դարում յատկապէս ի ձեռն Ճոն Բարսեղ վարդապետի և հաւանութեամբ Ժողովոյ ընտրեց և որոշեց Շարահանները՝ որք չափազանց բազմացած էին, և ի ԺԲԻ դարն Խաչատուր վարդապետ Տարօնացի խնամք տալու Շարահանաց վերայ, նորերդեր և նոցա եղանակներ կազմելէն զատ՝ նա և երաժշտութիւնը ըստ բաւականին կանոնաւորեց և բարեկարգեց, և սոցա արդիւնք որքան ի ժամանակին կարեւոր և անհրաժեշտ միանգամայն բազմօգուտ հանդիսացած են, սակայն այժմ ներկայիս համար առաւել նշանաւոր և օգտաւէտ լինել չկարեն:

Այսպիսի ջանքեր ի գործ դրուեցան վերջին դարուց ոմանց մէջ ևս, սակայն աւագի վերայ հիմնալ շինութեան նմանութիւն բերելով՝ ընդերկար չհանդուրժէին և չէին յաջողեր փոփոխութիւններէ և խանգարմունքներէ ազատ մնալոյ: Աւստի մի միայն հնար կմնար, որով միանգամ ընդ միշտ վերջ կտրուէր երաժշտութեան խանգարմանց՝ օրինաւոր և հաստատ կանոնաւորութեան և կատար

ելագործեալ վեճակի ներքե ևնթարկելով:

Այս հնար և կանոնաւորութիւն կատարելագործեալ յայնապէս-Նեաճ միայն կը լրանար և կպսակուէր:

Պահութիւն Աստուծոյ՝ և փառք Հայութեան, զի այս իննեւտասներորդ դարու մէջ ձայնադրական պակասութիւնն ևս կատարելագործուեցաւ Պապա Համբարձումի Պօլսեցւոյ բազմավաստակ աշխատութեամբ, և 1834 փրիչ. Թուականէն հետէ մուտ գործեց յԵկեղեցիս և յուսումնարանս ոմանս Ս. Պօլսոյ՝ յաւուրս Պատրիարքութեան Ս. Պօլսոյ Տ. Ստեփաննոս հեղահոգի Երբեպիսկոպոսի՝ և եռանդուն և բարենախանձ ջանիւք երբեմն Պատրիարքի Ս. Պօլսոյ Տ. Կարապետ Երբեպիսկոպոսի: Այժմ թէև այս արհեստ ընդհանրացած չէ Հայաստանայց Նկեղեցւոյ մէջ, սակայն անշուշտ ղէհ. Հայրապետի մերոյ Տ. Տ. Գէորգեայ Գլխի անխնջ ջանիւք՝ տակաւ առ տակաւ ոչ ընդերկար միջոցաւ կատարածուի, որով խանդակաթ և ըստ կարողութեան նպատակ տալն աղագետէր և եկեղեցատէր Հայկազնոյ նուիրական պարտքն է, որպէս զի սովաւ միօրինակ բարեկարգուելով եկեղ. շարահաններ և այլ երգեցողութիւնք, ժողովուրդն ևս ողևորուած յաճախէ յԱստուածապաշտութիւն ի Ս. Նկեղեցի, որով միանգամայն մեր ազգութեան մի կապն ևս ոչ թէ միայն կսերտանայ՝ կամրանայ և կզօրանայ, այլ և օտարաց նախանձելի կհանդիսանայ:

Հայոց եկեղեցական ձայնադրութիւնն ունի այնպիսի կատարելութիւնք՝ ինչպէս նա և Հայոց լիզուն և գրերն ունին, զի

ձայներն և հրահանգներն հարուստ են և ամեն տեսակ եղանակներ շատ հանդիստ և դիւրին կգրէ և կուսուցանէ, մինչդեռ Յունական և Եւրոպական ձայնագրութիւն շատ կտակարանայ ամեն եղանակները մանաւանդ Ասիականները հպատակեցնել ինքեան և գրել և ուսուցանել :

Արդ աւելորդ է երկարաբանել՝ զի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ համար ո՞րքան օգտաւէտ և անհրաժեշտ էր և է այս ձայնագրութիւն և եկեղեցական երգոց և շարականաց բարեկարգութիւն, թողում զի ապագայն գործովք և արդեամբք վկայէ և ապացուցանէ :

Ահաւասիկ այսքանով թող բաւ համարուի եկեղեցական երաժշտութեան և ձայնագրութեան վերայ Արարատայ անցեալ թուոյն մէջ մեր խոստացած տեսութիւնը :

ՎԱՆԴԱՄ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՄԱՆԿԱՌԵՒ.

ԲԱՂՏՐԱՆՈՒԱԳ ԵՐԳՈՑ ԱՉԴԵՑՈՒԹԻՒՆ.

« Զայնի- երգով յնծո- լեա՞մք Բարե-
բանեցէ՛ք Վապո- ա՞ծ ի որքո- լեան
նորա մանկո- նէ՛կեց- ոյ «բէոյ,» :

Ա.

Քաղցրանու ազներդաշնակ երգերի ձայնը ո՛չ թէ միայն մարդկայինս բնութեան, այլ և անբան կենդանեայ վերայ մեծ ազդեցութիւն կընկերգործեն. զոր օրինակ, ո՞վ չէ լսել դարնան եղանակներումը՝ ընդ արշալոյսն երգեցող ծիծեռնակների դաշնակաւոր գեղգեղանքը, վարդերի բացման ժամանակը քաղցրաձայն սոխակների դայլայլելը, այլ և այլ թռչունների ձուռողանքը, որոնք հարկադրում են մարդկան սեռին

օրհնել և փառս մատուցանել նոցա բարեխնամ Արարչին, և հիանալ նորա ամենիմաստ ստեղծագործութեան վերայ: Ո՞վ չէ տեսել արտավար ամող եղների ոգևորութիւնը՝ երկրագործների երգած մշակական երգերովը: Ո՞վ չէ նկատել դալարագեղ դաշտերի վերայ ճարակող ոչխարաց կայտուիլը՝ ոչխարասէր հովիւների հնչած սրինգների ձայներովը: Ո՞վ չէ գիտել օրորոցի մէջ կայտառ մանուկների քաղցրիկ ննջումը որդեսէր մօր օրօրական երգերովը: Ո՞վ չի զննել բերկրական խնջոյքների մէջ զտնուած հանդիսականաց սրտերի հըրճունքը՝ զանազան տեսակ նուագարանաց և քաղցրանուագ երգոց ձայներովը: Ո՞վ չի կարդացել Խարայէլացւոց անդրանիկ թագաւոր դիւահար Սաւուղի սրտի ամբողմը՝ սաղմոսերգու Վաւիթ սուրբ մարգարէի տաննաղեայ քնարի սրտագըրաւ եղանակներովը :

Բ.

Պատշաճաւոր երգերի գործածութիւնը արդէն յայտնի են Սուրբ Գիլքը կարդացողներին. ահա Խարայէլացիք երբ որ Վարմիր ծովէն իրբն ի ցամաքի Աստուածային հրաշքով անցկացան և տեսան Փարաւօնի և նորա զօրաց ծովու մէջ ընկղմիլը, սկսեցին դաշնակաւոր եղանակով զԱստուած օրհնել. «Օրհնեսցուք զՏէր զի փառօք է փառաւորեալ», Վաւիթ քնարերգու մարգարէն մինչև իւր կենաց վախճանը՝ տառնաղիան քնարը Աստուածային սիրով վառուած սաղմոսելով երգելը՝ պարծանք էր համարում իրեն: Եւրեք մանկունք բորբոքուած հնոցի մէջ կերգէին. «Օրհնեալ ես աէր Աստուած

հարցն մերոյ, . . վասն որոյ և հրշտակն իրանց մէջ ընդունելով՝ հրաշարի կերպով աղատուեցան. և չն և չն:

9.

Մարդիկներէից ի զատ երկնային զուարթունք անդադար կը փառաբանեն զԱրարիչ արարածոց իրենց քաղցրանուագ դաշնակաւոր երգերովը, ինչպէս որ տեսիլքով յայտնուեցաւ Ասայի կայծակնամաքուր մարգարէին, «Սուրբ, սուրբ, սուրբ, տէր զօրութեանց, . . Արքայացութեան երգը: Մեր Յիսուս Փրկիչ ծննդեան գիշերին հրշտակները օդումէջ կերգէին քաղցրանուագ եղանակով. «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, . . որով և հովիւները ոգեւորուած՝ միաբան խորհրդով ի Բեթլէհէմի այրն դիմեցին յերկրպագութիւն նորածին սուրբ Մանկան:

10.

Թէ և միւս քրիստոնեայ ազգաց եկեղեցիների մէջ ժամերգութեան միջոցումը զանազան դաշնակաւոր նուագարաններով կամ ձայնաւոր երգերով կատարում են իրանց եկեղեցական պաշտմունքը, բայց մեր Հայկական եկեղեցւոյ երջանկայիշատակ Սրբազան Հայրապետներ և Հայրեր ժողովրդոց ջերմեռանդութիւնը դէպ յԱստուածապաշտութիւն առաւել շարժելուն պատակաւ յօրինելով Հոգւոյն սրբոյ շնորհիւ զանազան եղանակաւոր երգեր, պաղէր, Ժողովներ և մանաւանդ բարոյական ակունքներով շարուած և շարադրուած հաղուաղիւս շարականներ՝ աւանդած են մեր Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցւոյ մէջ յաւերժական յիշատակ. յորում

քաղցրանուագ ներդաշնակութեամբ երգելով պաշտենք և օրհնենք միշտ զԱրարիչն արարածոց, նմանելով երկնային փառաբանիչ զուարթնոցն:

6.

Հայոց ժողովուրդն իւր միջեց կրնարէ եկեղեցական ծիսից և արարողութեանց հմուտ քահանաներ և համեղաձայն երգիչներ կամ տիրացունք, որպէս զի ժողովրդոց սրտերը շարժեն ի ջերմեռանդութիւն՝ իրանց համաձայն երգած շարականներով և ուրիշ խորհրդաւոր երգերով ի ժամ պաշտման աղօթից, թէ առաւօտներ, թէ երեկոներ և թէ սուրբ պատարագի խորհրդի միջոցումը. վասն զի ամեն շարականներ ենթարկուած են զանազան տեսակ ձայների և եղանակների փոփոխութեանց. ուրիշն թէ քահանայք և թէ դպիրք կամ տիրացուք կը պարտաւորին հմուտ երգիչներից սովորել և ապա ձայն ձայնի՝ եղանակ եղանակի յարմարցնելով և մեղմաձայն և քաղցր եղանակներով դաս առ դաս երգել՝ ոչ թէ խառնաշփոթ ձայներով եկեղեցին Բաբելոնեան աշտարակ դարձնելով՝ ունկնդրաց սրտերը պղտորեն և դայթակղութեան առիթ դառնան, ինչպէս պատահում է ուրեք ուրեք, որ երբեմն եկեղեցւոյ մէկ դասից սկսում են ցած ձայնով՝ էն միւս դասից բարձրացնում են, մէկը ծանր կերպով է երգում, էն միւսը թեթեւացնում, մինը սկսում է չորրորդ ձայն, միւսը՝ երկրորդ ձայնով է պատասխանում, իսկ երգեցողներից ոմանք թողած երգեցողութիւնը՝ սկսում են իրար հետ թշնամաբար մլնմել, հեռեւորար կեղեցին դարձնում են հուռի աստարեղ

և ժողովուրդն յուսահատած գայթակ-
ղում է. ապա եթէ այնպիսի գայթակղե-
ցուցիչ պատճառներից ստիպուած եկե-
ղեցի յաճախելից դարարի, ո՞վ է մեղաւո-
րը. անտարակոյս եկեղեցական պաշտօն-
եայք, և զխաւորապէս քահանայք, ո-
րոնք այնպիսի անկարգութեանց դէմն առ-
նելու անկոյթ են լինում:

Զ.

Ուրեմն ժողովրդեան սրտերը դէպ ի ջեր-
մեռանդութիւն շարժող, յեկեղեցին յա-
ճախելու միակ միջոցն է՝ քաղցրաձայն
դպրաց ներդաշնակ երգասացութիւնը,
մանաւանդ պատարագի սրբարար խոր-
հուրդի ժամանակը՝ երբ որ խիստ յարմար
եղանակով երգեն թէ դպիրներ և թէ
սարկաւազներ, ինչպէս որ տեսած ենք
մեր Հայաստանեայց բարեկարգ եկեղեցի-
ներումը, ուր երգվում են խիստ վայելուչ
և սրտաշարժ կերպով թէ շարականներ,
և թէ պատարագի սրբարար խորհուրդի
միջոցումը քաղցրանուագ եղանակներ,
շարժում են ունկնդիր ժողովրդոց սրտե-
րը ի ջերմեռանդութիւն ազօթից, որոնք
հեռաբար յաճախում են յեկեղեցին ա-
մեն ժամանակ, միևնաժամ չորսուրս
պէտ, մանաւանդ եկեղեցական հանդիսուոր
օրերումը, զի ժողովրդոց այնքան ազդե-
ցութիւն չի ներգործել եկեղեցւոյ ոյ հոյա-
կապ շնորհաճքը և միջի թանկագին և շք-
եղ զարդերը՝ որքան երդիձեւերի քաղց-
րանուագ երգասացութիւնը:

Է.

Ապա թող աշխատի ամեն մէկ քաղա-
քի կամ գիւղի Հայ ժողովուրդն իւր ե-

կեղեցին զարդարել, ոչ թէ լոկ նիւթա-
կան զարդերով, այլ և քաղցրաձայն տի-
րացուներով և մանուկներով պատրաս-
տել տալով իւրաքանչիւր աղքային ու-
սումնարաններումը և ծխական դպրոցնե-
րումը, ինչպէս որ մեր սուրբ Թարգմանիչ-
ները ընտրում էին այնպիսի երկարաշունչ
Հայ մանուկներ յատկապէս եկեղեցեաց
մէջ երգելու, և վերջապէս քահանայ դա-
նալու համար: Ահա այժմեան մեր Վե-
հափառ Գէորգ Դ. Սրբաշնագոյն Հայ-
րապետի իսկ սրտի բաղձանքն է եկեղեցեաց
պայծառութեան համար պատրաստել ար-
ժանաւոր եկեղեցականներ, որոնցմով զար-
դարել մեր Հայաստանեայց առաքելական
սուրբ եկեղեցին, ի փառս Ամենասուրբ
Արքորդութեան:

ՄԵՍՐՈՂՐ ԴԱՆԱՆԱՅ ՓԱՓԱՋԵԱՆՅ.

Վ. Ա. Գ. Լ.

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՁԵՆՔ ԿԱՄ ՉԻՆԱՑԻՔ.

Ձէնք կամ Չինացիք, որպէս և Արե-
ւելեան Ասիայի ազգաց մեծ մասն կապա-
կանին զեղնագոյն ցեղին. նոքա հասակաւ
բաւական մեծ են: Աոցա դէմքը լայն է և
քառակուսի, այսիրը դուրս ցցուած, ճա-
կատը բաց, աչքերը գլխոյն համեմատ մի
կողմի վրայ երկայն ձգուած, քիթը փոքր,
որոյ սկիզբն է տափակ, բերանը միջակ,
ականջները խիստ լայն: Մօրուքի կողմից
նոքա աղքատ են, մանաւանդ հարաւային
նահանգներու բնակիչքը: Աոցա մազերն
են սև, և խիտ: Արեւսի գոյնը թուխ պայ-

ծառ. երկրագործներու, և արհեստաւոր-
ներու և մշակաց գոյնը խիստ մուգ է. յա-
ջող մարդկանցը առաւել պայծառ և եր-
բեմն ծաղկափթիթ:

Յարգանք և համարումն ստանալու հա-
մար հարկաւոր է լինել պարարտ և թանձ-
րամարմին, այնպէս որ մեծաւ դժուարու-
թեամբ հնար լինի լցնելու մի բաւական
լայն բազկաթոռ: Ըստ ենթադատու-
թեանց Չինաց՝ մարդոյ տաղանդը և մե-
ծութիւնը կախումն ունի նորա գիրու-
թենէն: Պատուոյ հասանելոյ մի այլ մի-
ջոցն ևս է աջ ձեռքի երկայն եղունգներ
թողնելը, մանաւանդ թէ ձկնթիւնը, ո-
րով կապացուցուի թէ նոցա մէջ ան-
գործադրելի է ձեռակերտ արուեստք կե-
նաց պիտոյից համար: Ոմանք արտաքոյ
կարգի երկայն եղունգներ կթողնեն, վեց
բթաչափէն սկսեալ մինչև մի ոսնաչափը
(ФУТЪ): Վանանց աչքերը ձգուած էնեղ
և երկայն, քիթը վեր ցցուած՝ բայց ոչ
այնքան երկայն: Սակայն նոցա բերանն է
փոքր և կարմրափայլ, կազմուածքը բա-
ւական նուրբ: Նոցանից ոմանք գեղեցիկ
են և խիստ վայելչադէմ: Ըմենամատաղ
հասակէն սկսեալ նոքա ամենքը կըսնդուրեն
իւրեանց դէմքը. նոքա կբարձրացնեն դէպ
ի վեր՝ այն է՝ դէպ ի գաղաթը՝ իւրեանց
սև փայլուն և ի միասին յօդուած մազե-
րը, լցնելով մեծ մեծ արուեստական ծաղ-
կանց փունջերով: Երկու երկայն ասեղ,
արծաթեայ, պղնձեայ կամ երկաթեայ,
ըստ հանգամանաց գործածութեան, կը
հատանեն միմեանց խաչանիշ և խոտոր-
նակ նոցա գլխի վերայ: Նոքա կսևացնեն
իւրեանց յօնքերը սև գոյնով, և կգծա-
գրեն սառլին շքութենքէն վայր՝ կզակի

ճայրին վերայ մի վարդակարմիր և խիստ
փայլուն շրջանակ, մի կնքանշանի (ОБЛОТ-
КА) մեծութեամբ: Վանանց անգոյրի չա-
փաղանց գործածութիւնը կարտադրէ իւր
սովորական արդիւնքը. նորանով մորթը
կաւրուի:

Չինաց կանանց՝ Եւրոպացւոց աչքին՝
տարօրինակ երևցնող պատճառներէն մինն
է նոցա յողողող ընթացքը, որ առաջա-
ցած է նոցա ոտքերու անվայելութենէն:
Վանանց ոտքը նոյն իսկ ծննդեան օրէն
սկսեալ կ'փաթաթեն ամուր երիզօք, ո-
րոնք ճնշելով և ձմլելով, բաց ի բոյթը,
կարգի են նոցա ածումը, որով ոտքի եր-
կայնութիւնը չորս բթաչափէն (ДЮЙМЪ)
առաւել չէ անցներ, իսկ լայնութիւնը մի
բթաչափէն: Եւն կինը՝ որոյ ոտքը այսօրի-
նակ հաշմեցուցած չէ՝ խիստ արհամար-
հուած է:

Չէնք՝ թաթարաց Մանչուր ցեղի իշ-
խանութեան տակ ընկնելէն զկնի կ'ստափրեն
իւրեանց գլուխը, վերին մասում միայն
պահպանելով փունջ վարսից (քեանքիւլ),
որ ազատօրէն երկարելով՝ բաւական ձիւ
աղիի ձև կ'ստանայ:

Մեծաւ մասամբ Եւրոպացի ճանա-
պարհորդք կմիաբանին Չինաց բարուց մե-
ծամեծ գովեստներ չընծայելու: Բայց և
այնպէս նոքա սոյն ժողովրդոց պակասու-
թիւնքը կ'վերագրեն նորա տէրութեան
կառավարչական ձևոյն և ուղղութեան:
Չէնք են քաղցրաբարոյ, մարդասէր, խա-
ղաղասէր և ամօթխած: Նոցա ընկերական
հանգամանքը պատճառել է նոցա լինելու
անտարբեր, անզգոյ և մինչև անգամ դա-
ժան: Նոքա շահախնդիր են և դիւրամտ
խաբէլոյ: Ի վերին երեսս խոհականութեան

և վարելութեան նորա կարող են պատ-
րուակիլ իւրեանց հակառակութիւնը դէպ
ի զեղեցութիւն և զքօսանք: Չէնք իւր-
եանց խոնարհական խօսակցութեամբ,
քաղցր և սրտառուչ անկեղծութեամբ,
կգիմակաւ որին քինախնդիր բնաւորու-
թեան արտաքին աստեղծութիւնը *): Նորա
իւրեանց զգացմանց մէջ կ'այայտեն սակա-
վսեմութիւն և վրափիւթութիւն: Թէպէտ
մի կողմից ունին յարգանք դէպ ի ննջե-
ցեալք, սակայն միւս կողմէն չունին մեծ
մարդասիրութիւն առ կենդանիս: Մի ի-
րողութիւն, որով նորա միանգամայն կը-
հռանան արտաքինութեան անունէ՝
է արբեցութիւնն:

Այսքան կ'արեւ լեակատար իրաւամբ: Առ-
նա ունեցած մեծարանքն կ'հասանէ մինչ
ի ծայր երկրագլուծեան. նորան անհը-
նազանդ գտնուիլը է աններելի յանցանք.
նա սակաւ կցուցանէ զինքն ժողովրդոց,
բայց այսպիսի հանգամանաց մէջ՝ նա կը բը-
ջապատուի ամենաերեւելի շքեղութեամբ,
մարդիկ իւրեանց երեսներու վերայ դէպ ի
զետին կ'թաւային նորա անցանելու միջո-
ցին: Աս կ'ոչնչի որդի երկնից և միակ
կառավար աշխարհի:

(*) Ցաւօք սրտի հարկ է նկատել՝ որ այն իսկ
բնաւորութեամբ շատեր կան ոչ միայն Չինաց մէջ՝
այլ և մեր մէջ անգամ, որոնք թող սոյնպիսի
անհասկացիկ, կամ լաւ ևս ասել՝ մահադատ գեցեր
մարդկութեան՝ բարեհաճին միանգամայն ի բաց
խղիւղ իւրեանց երեսն կեղծուպատիր, ցուցանել,
խմաստակ և փքեալ սովետականութեան դատա-
պարտելի գիմակը, դէթ անմեղ հողիք դէպ ի կո-
րուստ ջնախելոյ համար ընթանալով մարդկու-
թեան ճանապարհով:

Ամենայն ինչ ի Չինաստան անփոփո-
խելի օրինաց կենթարկուի, մինչև անգամ
երկու հաւասար անձանց մէջ եղած սո-
վորութիւնքն որոշեալ է օրինօք: Նորա
բոլոր կէտերը կարի իմն ճշդութեամբ կը-
պահպանուին: Հասարակաց միմեանց ող-
ջոյն տալն անգամ ունի իւր սահմանեալ
ձևերը հաստատուած սովորութեանց ա-
տեանով. սոյն ձևերից որ և իցէ մինն մո-
ռացման և զանցառութեան առին՝ ո՛ր ի-
ցէ մասնաւոր անձի կողմանէ՝ կ'հրաւիրեն
գանահարութիւն (bastonnade). եթէ նոյն
յանցաւորն է որ և իցէ պաշտօնատար ան-
ձրն՝ այն ժամանակ նա կ'ձգուի իւր աստի-
ճանէն, կամ կարգերու իւր պաշտօնէն:

(Թարգ. է Գաղղիականէ)

ՋԱՆԱՍ ԺԱՂՈՐԴ

ՏԷԷԷ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԴԱՍՏԻՐԱԿԱՆԹԻՆ ՄԱՆԿԱՆՑ ՀԱՅՈՑ

(Սինեա իւրն ճանորդ)

Մեր ազգն արդեօք ի՞նչ դիտաւորու-
թիւն ունի: Ամենուրեք է արդեօք իւր
մատաղաւորց զաւակաց դաստիարակու-
թիւն, և ի՞նչպէս է ցանկանում կրթել:
Մերազնեայ՝ ազգի համար ձրի ծաղայող-
քնն, անխոնջ և անվարձ մշակքն, զծան-
րութիւն աւուրն քրտնաջան աշխատա-
սիրութեամբ բարձող բռնակիրքն, մե-
ղուաց նման Գերմանիայի լայն մշակեալ
անապատներէն, Ֆրանսիայի դարբա-
ղուարձ դաշտերէն, Անգլիայի ծաղկալի

հովաներէն, Բեռնիգոյի յոռութիւն պարտաւորէն, Օռնիցցէրիայի երկնազարդ բռնաբանէն, և Վմերիկայի կենդանոտոգ դրախտէն, (ուր վարժապետական աթոռոց մեծագոյն մասն կայ ի ձեռք տիկնանց և օրհորդաց.) անուշահոտ և բարեհամ ծաղկանց հիւթերն ծծելով, անձանձիր երկասիրում են ազգային բջիջներէ մէջ մեղր պատրաստել, և մի թակներն հարստացունենլ: Բայց այն մեղրն որ ամենեցուն քմաց համար թէպէտ քաղցր է, սոսկայն միայն առողջ ստամոքս ունիւնիրին մարսելի, իսկ ակտացիւրը՝ ընդ հակառակն: Չկարծեմ թէ մի և նոյն դաստիարակութեան կանոնն պիտոյանայ միօրինակ թէ Պօլսեցի Հայ մանկանց, թէ Պայաղիտի ծնունդ աղայոց, որոց առաջինքն աչք են բացել քաղաքականութեան ծաղկեալ կեդրոնումն, և միւսներն առաջին ոտնախնայ սկսել են Վիւրտեմբերգի վայրագ բնակչութեան տակ:

Որքան զանազանութիւն կայ Տփլիսայ և Վազախ-Բորչալուի Հայերի մէջ, այնքան տարբոշ դաստիարակութեան ձև հարկաւոր է երկոցունց զաւակաց՝ որ արդիւնաւոր լինի: Եթէ մէկ արեգակն տկար է ամենուրեք միօրինակ ներդործել, ի՞նչպէս պիտի յաջողէ մէկ դաստիարակութեան ձևն ամեն անդ միակերպ թագաւորել: Վայնատարած է Ռուսաստան և վարժարանաց կարգն և կանոններն են մի, այլ դաստիարակութեան պայմաններն դեռ չեն մատչւոյն թէութեանց ներքոյ, եթէ ուրեք մանկավարժարանք սկզբնական դաստիարակութեան երևել են յաջողակ, բազում ուրեք առանին կըրթութեան օգուտներն հանդիսացել են

աւելի շօշափելի: Իսկ այն երկիրներն ուր մեր ազգն է ցրուած, բազմապատիկ լայն են և ընդարձակ քան Պուստաստան, ինչպէ՞ն է կարելի ամենին մէկ կարգ և մէկ կանոն տալ: Ենդիս՝ որ թագաւորութ է Բրիտանիան իրկրող վերայ և Հնդկաստանի գաւառացի և Վատրալիայի և Ովկիանիայի կղզեաց, մի՞թէ ամենեցուն մէկ դաստիարակութեան եղանակաւ է կըրթում: Կա նոցա կըրթութեան և դաստիարակութեան վերայ այնպէս է տքնուում, ինչպէս դորովալի մայրն՝ իւր զաւակաց անդիտան և զարգացման վերայ, բայց ի դործ եղեալ ամենայն ձևերն ևս են մայրական խնամով անօրինեալ, որ ոչ երբեք նորածին տղային չտրվի ոսկոր՝ կըծելու, և ոչ պատանեկին կաթն ստեանց: Սուրբ Եջմիածինն է մեր հոգեւոր մայրն, և նորանաբաւ ստեանց կաթն է մեր անուշանուղըն և զարգացնողն, և նորածին միայն և միշտ պիտի արտաքս բղխէ մեր հոգեւոր կերակուրն, նա է մեր միակ արեգակն՝ որ ամենայն տեղ՝ ուր ուրեք ցրուած ենք, որ ուրեք պանդխտացած ենք, ուր ուրեք աննիւթ կապերով կաշկանդուած ենք, նա իւր զուարթարար լոյսն, և կենսատու ջրմուծիւնն հասուցանելով մեզ, պահում է և պահպանում է մեր դըրդուեալ ազգութիւնն. նա պիտի իւր մայրական գորովով մեզ թէ կաթն ջամբէ, թէ հաստատուն կերակրով յազնցուցանէ ըստ իւրաքանչիւր պիտոյից. նա պիտի իւր ծնողական զթութեամբ չներէ որ միամեայ տղայոց և քսանամեայ պատանեկաց միօրինակ խառնիխուռն կերակրովք խնդրեն որովայնն, ծանրացուցանեն ստամոքսն. վաղ ենք ատել թէ դեռ մեր

ազգի գարունն է: մեր ազգն ինքն ազնայականն ամոց մէջն է, անյարմար է ասկի տալ անգոր մանկանց ձեռքն անծառքելի դիտարոյս ատամանց նոցա, որպէս և անյարմար պիտի լինէր, եթէ անյին կաթն զարգացեալ պատանեկաց, որոց հարկուոր է դառանց պարարտ միս, և զուարակաց ամուծ: Կա՛մեր հասարակաց մայրն՝ չափի ներէ՛ որ վարձկան դայեակք օտար կաթն ջանքին՝ և անբարոյական ստնտուաց խանդարեալ կաթին հաւ թոյն արբուցանեն, և զմեզ՝ մեր մասազ՝ անմեզ հասակի մէջ՝ քարոյապէս մահացնեն: Այս նորա մայրական անտեսութեան սեպուհ պարտքն է:

Սուրբ Լշմիածինն ունի և անժխաբէի իրաւունք և անհերքելի ձեռնհասութիւն խելամուտ առնել ազգին՝ թէ ի՞նչ զանազանութիւն կայ ի մէջ աննրեան, դատարարականութեան, և կրթութեան, և թէ որոց պարտաւորութիւնն է սնուցանելն, որոց՝ դատարարակելն, և որոց՝ կրթելն, և որովհետեւ դատարարականութեան լուծն՝ իւր հոգեպարգև մայրական իշխանութեան է առանձնազրել, ունի զօրութիւն առանձին առանձին դատարարականութեան ձեւ տալ: Արեանցեոյ հայածնունդ զաւակաց, և Համակսեցեոյ կամ Հոլեցեոց մերադնեայ մանկանց համար պատշաճ պիտոյից նոցա՝ ըստ տեղեաց և ըստ բնաւորութեանց, բայց այս քան զՊարունեան աղեսարկութեան լուծն՝ առաւել զժուարակիր կլինէր, վասն որոյ և բարեոքն աւելի այն է, որ նա՝ միշտ շարժի որպէս միակ դատարարական բովանդակ ազգի, և անդադար խրատութեւ և դրդէ զանդառնարակ ազգն ի դատարարականութիւն, ա-

ռանց այս կամ այն ձեւն նմա առաջարկելոյ, այլ այս ձեւին ապաստան առնէ դորձուէնութեան այն հատրնութիւն և փորձ դատարարակաց, որք վիճակեալ են ըստ իւրաքանչիւր քաղաքաց և զիւղօրէից, ստէպ յուշածէնոցա՝ որ նոցա դատարարականութեան յանձնեալ մանկունք՝ են ազգի ակնկալութիւնքն, և ազգի հանդերձեալ սերունդն, այն մանկունք՝ որ այսօր մէզ են խաղում, կամ եղեգան վերայ հիծած վաղվըում, կամ օտարովրեղ պոսեցնում, երբ նոցա դատարարականութեան տակէն երանեն և մանեն հարեանեաց կրթարան, պիտի լինին յետ քանի ամաց անբաժն հասարակութեան, պիտի դառնան քաղաքացիք, պիտի իւրեանց ձեռին ունենան ազգի բարեոյ և չարի քուէքն: Կարձն տեսմ, փոխանակ արդի հորց՝ պիտի լինին նոցա որդիքն, որ այն դատարարակք միմեանց հետ անխորախ խորհրդածութեամբ մշակին դատարարականութեան ձեւերն, և իւրեանց հնարեալ կանոններն, որ կարող լինին ըստ պահանջման հանդամանաց կրթութեան տալով ազգի մանկանց՝ անարբանել նոցա մէջ ապագայ կրթութեան բնորոշակութիւնն, միութեան և միաբանութեան սերուն, և հայրենասիրութեան սերմերն:

Սուրբ Լշմիածինն պիտի որպէս դէտ կարդեալ ի վերուստ անքուն ակամբ հսկէ՝ որ հին և նոր աշխարհաց պղեանց և պղեստանեաց ծաղկանց մէջէն՝ մեր անխոնջ և անձանձիր մեղուաց ծածծ հրեքը չունենայ իւր մէջն ծածկած անդակ սեմութեանց թոյնն, որ պատրուակաւ պանծալի սգնատամուծեան բաղում անդամ և անգիտակցութեամբ մեղուաց իսկ՝ ըսպի-

դում է լքելներն մէջ և մահառիթ խոթութիւններ է պատճառում: Այսպիսի ժամանակներն Վիդգինեսի ցուպն վերամբառնայ և այն պարզամիտ դաստիարակին հարցանէ՝ թէ ընդէ՞ր ոչ բարւոյք դաստիարակես: Այս գաւազանաշարժն՝ Ուրբ Աթուն՝ որպէս երեւելի տեղի հոգեպարար հանգստեան վարդապետութեան սրբոյն Գրիգորի Բ. Լուսաւորչի, Ճշմարիտ յաջորդի և ժառանգորդի առաքելական գաւազանի սրբոց թաղէնս և Բարդուղիմէոսի, և նոցա փոխանորդ Արքազան Այրապետի, ունի նստուածաւանդ իշխանութիւն և օրհնագահանջ պարտաւորութիւն ստեպ երեւցուցանել հաւատարմութեամբ կրօնադիտութեան դաստիարակութեան մէջ, և եկեղեցական պատմութեամբ հրահանգելով ժամանակին, որ մանուկն անդատին ի մանկութենէ ճանաչէ իւր ազգն, թէ ի՞նչ է այն, և ի՞նչ է Այլութիւնն, և ի՞նչ է հայրենիքն, և թէ ի՞նչ ի՞նչ է նորամէն պահանջում գիտենալ և պահել և կատարել Այստանեայց եկեղեցին, և նա ս'ր ճանապարհաւ պիտի ընթանայ, և ո՞ր լայնարձակ արահետներէն պիտի զգուշութեամբ խտորի այս կենցաղական շրջնորդի շաղկապ և բաւզաց մէջէն անցնելոյ ժամանակն, որ անմոլար հասանէ զհեռաքաջ և արթուն հոգւոյց Այսաստանեայց եկեղեցւոյ և առանց մասնելոյ ի ժամիս գայոց՝ ազատի և ընկնի ի փարախն Քրիստոսի:

Որքան մեծ է և բարձր այս հոգեւոր իշխանութիւն. Որքազան Գահին, այնքան ծանր է և այս լուծն՝ որ նորա վերայ կայ դրած, այն լուծն՝ որ ամենայն խաչաբարձից համար թեթեւ և փոքրորդի է յօրի-

նոճ, միայն նորա թիկանց վերայ է ծանրակշիռ և ամենածանր, որովհետեւ միայն ի նմանէ կ'պահանջուի այսքան միլիոնաւոր համազգեաց, որպէս նորա՝ անարատ Առսին Ս'տոննի՝ սուրբ արքանաի հայրապետ ծննդոց փրկութիւնն: Այն այն մարդոյն, որ կուրանայ արդ իշխանութիւնն, որ խաչի նման կայ եղեալ ի վերայ ուսոյ նորա. վայ արհամարհողաց՝ որ ի ներքուստ հովանւոյ գաւազանի նորա փախչելով՝ կը կարծեն, թէ պիտի ապասին ի պատասխանւոյ. վայ կամաւ կուրացելոյ, որ սիրելով զխաւարն՝ ծակամուտ կլինին ի ծմալիւ, և չեն շտապեր դալ առ լոյսն: Բայց ինչպէս կուրութիւն աչաց չէ կարող արդեւրէլ զլոյս արեգական, այսպէս և խղութիւն ականջաց՝ չունի ոյժ համբալցուցանելոյ զլեզուս և լեկուցանելոյ դձայնս: Որք շլացեալ են աչօք, նոցա համար է միայն անդոյս ճառադայթն արեւս, և որք խրոցեալ են ականջօք՝ օձի նման փրկանց ատամբ ունկներն խցանելով, նոցա համար է ձայնն անլսելի: Բայց ի՞նչպէս են կարող համբալցուցանել զայն բերան, որոյ բարբառն անլսելի՝ որպէս ձայն որսմանց հնչում է յերկնից և ի համբալուութենէ, բարբառ՝ որոյ արձագանքն լսելի են լինում յամենայն ծաղս աշխարհի:

Անտեորդ յօդուածի մէջ կ'նուիրն իմ համազգեաց համառօտ փորձիմոյ տեսութեան, ա. թէ Այազդդի մանուկն իւր հաւատապատում կրօնադիտութեան և եկեղեցական պատմութեան մէջ ի՞նչ ճանապարհաւ պիտի սակաւ առ սակաւ յաւաջ երթայ, և համոզվի իւր պաշտած կրօնի ուղղափառութեան մէջ՝ առանց մոլեռանդութեան. Է. դաստիարակն ի՞նչ

պէս պիտի նորա մտաց աչքն՝ բանայ, որ
նա տեսանէ պարզ և իմանայ առանց կրօ-
նամուրթիւն թէ ո՞ր եկեղեցւոյ ծնունդ
է, և այն իւր ծնող եկեղեցին՝ ո՞ր կէտե-
րով է զանազանուած այլոցմէն, և ի՞նչ
պատճառաւ է մտել այն տարբերութիւն-
ներն, և նորա ծնող եկեղեցին ի՞նչպէս է
խտիրանէ ծաղել, և մինչև այսօր յարա-
տեւել, որ այն մանուկն առ իւր մայրն չմը-
նայ ցուրտ և անտարբեր իւր զարգացած
ժամանակին, և խեղամուտ լինի Բ. Թէ
Հայրապետութիւնն ի՞նչ է, և ազգի հա-
մար ի՞նչ նշանակութիւն ունի: Այս երեք
խնդրոց վերայ պիտի հիմնեալ լինի սորա
հետեւեալ շարունակութիւնն, փախուստ
ապով ի տարապարտ կրկնութենէ՝ ա-
ռանց որոշ գլխովք նշանակելոյ:

ԵՆԻՈՒՆԻ ԳԱՐԻԻԻ ԳԱՅԱՆՆԱՆ:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԱՐԿԱԾՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ.

(Է. Ժ. Եւսէն Ժապարկ)

ԵՐԺ ԶԵՐԵՐԻ.

Այլ վատարանցն վերջոտներց
Յազկին սիրոյ գան յիշատակ
Եւ վատ ցործոց նոցին համար
Եղերկրդն Բերժողք ի նուար
Զիարդ անկաւ աշխարհափող
Մեր Հայրենիքն իսպառ անլուր
Գահ տէրութիւն իշխան զօրու
Հինից սրոյ բերանակուլ:
Զի՞ անխնայ Աւագանին
Պետք նախարարք համայն որևար
Անխղճասիրտ զժտեալ դահին
Այս ամենայն շարեաց պատճառ:

Զի երբ իշխան անդէն զօրուն
Իշխանացաւ կալաւ զգահ
Անդ բերար էր պետ գանուն
Ծնող շարեաց ի մարդամահ
Գժօխտովն ծնունդք շարին
Իւր շար կամացն են արբանակ
Որք դիպանցն յարիւն բոսոր
ԶՀայաստան լուացին համակ
Զօրազկաց զօրք անհրաժեշտ
Ինքնազուխ սուր ի ձեռին
Ծառայք փեղկեալ դքող յերևաց
Տեարոյ խտասիրտ կեանք բարձին
Այսպէս յերկնուն փառակոյնցին
ԶԱյրարատեան զպետութիւն
Հազարացին գալ ծարաւի
Իբրու ի դէշ սրացաւ ի նոյն
Ի մարդաստուն արեան մարտի
Արբոյց զնիզակ սուր երկայրին
Որ ի ջնջել զՀայաստան
Հերիք շարար դերիլ զմարմին
Գաղթեաց այր այր յիւր ակաստան
Զգոյ շոցեալ դահար անձին
Գահակալեաց հրէշ վիթխար
Տանն անտերունջ Արամանին
Թաւաղլոր անկան մարդիկ
Յարեան տոռա բոսորաների
Իբրու ոչխար ի սպանդանոց
Հեղան արիւնքն հրաշիկ
Հրաշունջ փռեաց ժանտ հողմ
Երաշտահար եկն խորշակ
Բուք միրիկ օրոց խառնուածք
Գերեաց երկրի գարնն երկնորակ
Զմեռն մահու լմագաւորեաց
Սառնամանիք բացան յերկնից
Երկիր չետես դարուն ծիծաղ
Ի սուր որդոցն լացակից
Իբրեւ այրի կականաբարձ
Սրտափղձուկ յարեան ճապար
Անմախթար լայր դիպակուն
Զանկեալս տապառտ անխոշիմաղ
Աւագափուլ նշխարեցան
Ամուր ամրոցք աշտարակեալ
Իբրու վրացն սարկոստոյիք

Աղարանից ի զարդ ձգեալ
 Տաճարը կանգուն անկան կործան
 Հողախշտի երես չկունէր,
 ՁԱտուածարնակ զգութիւմ
 Պատեալ բաղնիքն անդ հաստարունը
 Բուն ի գերբուկն եղերաճայն
 Անդ փոխ առնու զուարթնոց քնար
 Ձորերձագնան սուրն հողմունք
 Եւ զիշակեր սեռն օգապար
 Բեմը ամբիւն վայրը սրբութեան
 Սեղան խորան քարատակեալ
 Փոշոտեցաւ քերութ քանդուած
 Ի քոս բորբոս կանաչացեալ
 Ամբոխ մտաց զիս կենդանւոյն
 Դենն ի կեանս մահուան տխար
 ՁՏան Աստուծոյ տխուր տեսիլ
 Երբ յուշ ամեմ մանրանկար
 Չեմես Սիոնի յիւր աւերածն
 Յանդուծ ի ձեռս Բարեխնի
 Դարականգուն ի սուրբ քաղաքն
 Հրաշից կերտուած Սողոմոնի
 Որքան ետես զիւր կործանումն
 Հայաստանեայց Տաճարամայր
 Յաւերս ազգաց արշաւադր
 Իբր ի պատիժ Աստուածհար
 Ուխտ ո՞ւր նորա և դասակար
 Տարաշխարհեալ ի սիրտ ցնւած
 Ձարդը և օպար և խուր անօթ
 Չեռն կապտեալ անօրինաց
 Անդ առ գետովք Բաբելոնաց
 Հայաստանեայց սուրբ ուխտն ի տար
 Ձգերութիւն նոր Սիոնի
 Նստեալ դեռ լան յողջ հազար
 Եւ քահանայք նորոյ ուխտի
 Տան Աստուծոյ կրկնք պաշտմանայ
 ՁԱտուածամայր շքեղ Տաճար
 Բրիտանական սիրոյն վկայք
 Յայտարար աղետ կայ Հայաստան
 Ո՛հ քան զնա է՞ զբ թշուառ
 Նա քրտնաթոր յարասր անթիւ
 Թաշկինակէ լաց զերաշխար
 Աստ յիշատակ առնել կրից
 Վտան լաւոր ազգիս գրահն

Որ Չաքարեայ մերթ զառածեալն
 Ձերկնաթուցիկ զգերանդին
 Գողց սողց և ստերմանց
 Յամպոց իջեալ վեժիկնդիր
 ՅԱստուածաշանթ ի թափն ահեղ
 Գո՛գ յապտամբ դատուն յերիւր
 Ի հարաւոյ չարիք մեզ բիւր
 Բորբոքեցան բարեացն ի չիւր
 Սուր սով սաստիկ և սրածութիւն
 Թափանց յոսկերս աշխարհայիւր
 Որպէս յուղոյ ընծու ի դէպ
 Գալ ախոյեան դիմագրաւ
 Համակ զինեալ ամարտաւան
 Մահ նիւթեցին յանձանց զրաւ
 Այն օր էր մեղ յոր հատուցումն
 Տուաւ ազգիս վրիժուցն ի գործ
 Աջ Տեառն զերթ սուր յարեւ արեալ
 Վիրաւորաց գերեաց զլուոյ
 Ոյց նախաթու հոգոյ յարբունի
 Աստիճանեալ դասս յատենից
 Ճոխանային ի բարձ պատուոյ
 Աղաւն ագնիւ վեհք ի վեհից
 Համայն ապա յորսայս բերան
 Յոստիկանէն բանտիցն ի հալք
 Եւ կենսապարտ մահուն ի տոյժ
 Ողջ զիւթեցան զիւր զիւրախար
 Եւ զոյց դահիճն յաւաղանւոյն
 Յիւր սիրելեացն ունէր համար
 Ձանխուլ ի մեղս Աստուածընդէմ
 Գրէր նոցին մահահամար
 Յառաջ խաղալ չարեացն յոճիր
 Յոր հայրենիք իմ գլխովին
 Ճիշտ նկարիւ չբաւէ հէգ գրիչ
 Աշխարհ հիմամբ զմեզ լացին
 Սիրտս և հոգիս անդդական
 Առ տաղնապին շնչն զձուխ
 Յոր կայր երբեմն սուրբ Աստուծոյն
 Թողեալ մեզ անցրս հոգեբուղիւ
 Հրկիզութիւն, ասէ բաղում
 Բոց հրաբորբոք շնչէր յաշխարհ
 Ի մութ զիշեր զմիջօրէ
 Տայր Ոստիկանն ի խոր խաւար
 Անհնարին երկանց տաղնապ

Յաւէն գտաւ յազգիս վերայ, ցոյց
 Ի մէտ կշռոցն դառնութեան
 Բան զբարկիրս նաքովայ
 Քանզի ասէ տէգ Տեառն ի մեզ
 Տեղան Հինիցն ի տեղտարաւի
 Ծանրատաղտուկ Հաղարացոյն
 Մասն եղաք անձնութեամբ
 Եւ զոր երբեմն տէր ի տանէս
 Ոստաքանցն ց զՀին դառնարմատ
 Բիւր շառաւիղն յազգիս համայն
 Փշահեղձոց յիղձ յանապատ
 Ի ժանտն իւր հոտ մահապաշտ
 Եղ զալիհաւոր ողջոն զալար
 Տունկս աղածրիս մանկանց տիպար
 Զծաղիկս ի մահ շնչապաշտ
 Սուգ զմեզ ատցնն յայսմ հետէ
 Ընդ սրածութիւնն սուգ անաշխար
 Աչք ի լալիս սիրտ դառնութեան
 Հեղցնն դառուն աղբերաբար
 Զի յանօրէն ցործոց ձեռին
 Զհոք Տեառն զմեզ թողին անյայց
 Ընդ Մաղիամն ի նոր ուղմին
 Թափեաց հրեշտակն մեզ բիւր հարուած
 Կամ առ Հեղեալքն յԱզովտոս
 Ուր գերեցաւ Տուն քուրք ուխտի
 Որ ի փրկած մարդկան սեռից
 Հինեաց տապան զկեղեցի
 Եւ մեր Ածուին ի գործ խաւար
 Ոչ ծագեցաւ արփին ճաճանչ
 Այլ ցողս աչացն իւր հրաթորոք
 Մեղ տիպացոյց խեթիւ ի լսնջ
 Արշակունեաց զհետ անկամ
 Հայատանեացս այս էր չարիք
 Ուր ոտիկան Լ ուր մարդպան
 Կալան զՀայս յամն ոչ ձիգն
 Եւ Երէ Հիւսիս
 Այլ տեսաւ Տէր ամենակալ
 Զեռն քո կէր զմեզ անյայց
 Մասն եղաք մեր ալաղգոյն
 Ի նախասիրն զրացեաց
 Յայսն Լ ի ծաղր ուրց զմեք

Խառնակրօն հիմնեոսաց
 Հուրջ ամբարիշտ շամբուշ
 Եւ խտասիրտ Հագարացեաց
 Անձամբ յանցեալ քիչ ապրումբ
 Պատուիրանիդ քոնալ անաստ
 Բո զատաստան արդար անմեղ
 Կամք անաղի անկարեաւտ
 Մէք ուխտագանց քան զամեն աղ
 Տան աղակիր վասն մեղաց
 Բո՛ւ է առ մեզ Բո՛ւ դատաստան
 Բո իրաւունք չեղեալ ի բաց
 Այլ շար պատուհասք հասին անթիւ
 Մեր են չարիքս այս պատահար
 Լամբ հաւաքեմք կողկողաղին
 Եւ քո զարտաւորս քարձ մինչ խալաւ
 Արդ զամենայն արդարադատ
 Զոր արարիւր ամենազն մեր
 Արդար է քո սուրբ դատաստան
 Ի՞նչ տեղեկեր զո՛ւ մի տալեկաւ
 Մատնեալ ի ձեռս անօրինին
 Երբեք ի բաւա յանդեր անեղ
 Երկին ի ձայն դռնեք մանկանց
 Ժամ է քո արդ մեզ անցելի
 Ժամ մեզ քաղց ժամ փրկութեան
 Ըմտստացեալք պատուիրանիդ
 Առ բնալոյ չունեմք բերան
 Յերկիւզն հարեալ սուրբ Աստի
 Վասն Յակոբայ քո ծառայի
 Իսահակայ Լ Արմա համալ
 Որոց արտի սուրբ մաղթանք
 Ողորմութեանդ արժանեցաւ
 Բո բարկութիւն յարեալ առ մեզ
 Մինչ անաստուած պոռնկեալ
 Տրտունջ զքէն յազգ մեր համայն
 Իբր Իսրայէլ շատուած հակ
 ԶԱստուածահրաշ քոց երանակաց
 Ժխտեալ խալաւ սրնեղիս
 Թողաք զօրէնս քո հոգեշունչ
 Վէմք ապառուք ի լսելիս
 Մեղացն զծով դու զմեր հերձեալ
 Անցաք հրաշիւք գոգ Մովսիս
 Յորդայից զանձինս փրկեալ
 Անեղեցի Փարաւոնի

Ամպոլ շնորհայտ մեղ տառապանք
Ի կենցաղոյ այս ճանապարհ

Եւ սուրբ Հոգիդ ռահաճորդ
Յերկնից կայան լուսապստ

Ի ջուր հոշիցն վիմարուղի
Յոր արբուցեր զքո Իրայէլ

Նոյն մեղ ետուր ջուր կենդանի
Հնորհալտակ հոգին բուժել

Սակայն ընդ այս ո՛ր Հայր գլխած
Չարին խնամք անդեղ ջ մեղաք

Յարդար պատիժ մեր յանցանաց
ՁԲարձրեալդ Աստուած բարկացուցար

Վասն այն և քո հուր բարկութեան
Բորբոքեցաւ յազգ մեր համբուն

Քո մեր հոգեոց պաշտպանութեան
Չընծայեցաք հաւատ ողջոյն

Չընտիր ընտիրս մերոյ ուխտին
Յուխտիդ ի սուր սատակեցեր

Յաշխարհօրէն պատերազմին
Չարին զմեղ յոտն հարեր

ՁԲարկութեանդ արքայ բաժակ
Ծանեաք զայլ ազգ անտոհմական

Մեղաք ընդ հարս մեր անօրէն
Որ գոնեալուցն ի սուր անկան

Իբր եզրպտոս մեր Հայաստան
ՁԱստուածաստս կրեաց պատիժ

Ձհարուած ազգաց չորեքձագեան
Ելոյժ ի վրէժ Ազգս ամբարիշտ

Գետոցն չորք եղեմարուղի
Յարին բոսոր դարձան վտակք

Բազաւորացն ի պատուհաս
Տեառնդ էր պատիժն յորդակալակ

Սահմանալից եկն մեծիկ
Խառնի՛ճ մարախ զեռունքն անթիւ

Կարկտացան յանձրեւ հիւրիդ
Յազգին ի մեղքս բազմաթիւ

Դաշտք և այլիք ծառք անտառոց
Ի հուր մեղաց համաճաւալ

Սպառեցան անդոց պուղղք
Մարդագետիկն երաշտահար

Խստաարտին Փարսեոնի
Յանձանց ի իրատ չառաք տիպար

Ոչ Մովսիս և Ահարոնի
Ոչ Բարձրեալ յաշտ զբերկրութիւն

Լուսք բանիցն Աստուածատառ

Այր իւր կամաց սանձակոտոր
Յանցեաւ ի մեղս Աստուածընդեմ

Առաքելոցդ առ մեզ հրաշից
Լեալ ունկնախից ի սիրտ զժխեմ

Երբ ՎԵՆԵՐԵՐ

Իսկ երանեալ նոցին կանայք
Որք կենաղրաւ յահիլ մարտին

Նոյն օրիորդք պարկիշտ աղջկունք
Չիտալիկութիւն թօթալիցին

Յանխոնջ վատտակ տուեալ անձինս
Չաղաւտութիւն թոզին ի բաց

Անձին համարիստ երեալ ի զրաւ
Գրուեցին վիշտս վշտաց

Բիւր ողջս ի սուղ զհետ մեռելոց
Յոր հաս կենացն ի մեծ մարտին

Ոմն զօրդիս, ոմն զեղբայր
Այլք զճողոքս առաղէին

Իսկ որ փեսայք նորսպանք
Ի կուտական առադանալին

Յորոպս անկան անդ շեշտակի
Յաշխարհամարտ պատերազմին

Ոչ մեծագոյն ոչ սոսկական
Ոչ տէրն և ոչ երբէք ծառային

Եւ ոչ իշխան և կամաղքատն
Վարուց բերել զառաքել կան

Այլ կեանք խոշոր գեանախշտի
Էր հասարակ ամենեցուն

Եւ սիզաւետ վայր անկողին
Ի բացօթեայս ողջ լեռնատուն

Չունէր սղատն և պայազատ
Ճաշ և ընթրին պատրաստական

Ոչ հանդերձանքն առատաբաշխ
Եւ ոչ սերան զիւր կոչնական

Ոչ հրաւիրակք ի հարսանիս
Հարսնախրաց լեալ ընդառաջ

Ոչ ի հանգերձ ի նուրբ շղարշ
Անդ կանանին բազմահառաւ

Երամախումբ լացող աղայք
Մատաղատիք մարցն ի գրկին

Բարձեալ յաշտ զբերկրութիւն
Ընդ մարցն յողջս լացակցէին

Տիկնայք Հայոց ի զիրկ փափուկ
 Մենայք ի պերճ գահաւորակ,
 Բոկոտն ի տուն Աստուածային,
 Զայս եղիշէ . . . եղերերգակ
 Ար փափկասուն յարե կենաց
 Պերճ ի գահոյս կենցաղէին,
 Խոտաճարակ յայրս ի լերին,
 Իրբե կրէոց սովորէին:
 Արեակէզ սուրբ ճգնաւորքն
 Յիրանս գոյն սեաւ խորշումէն,
 Գիշերն ի գլուխ յաղօթս յԱստուած
 Մունջ ի բերան սաղմունէին:
 Ամուկիցք լծակցեցան
 Ի խաչարարձ ասպարիղին,
 Զնաւու կենացն յաստեաց ծովուս
 Յանդեաց հանդիսան վերուզղեցին:
 Տկարութիւն վիանացի
 Քաջագոտի ի բաց եղին
 Զդէն խորձեալ արիւթ թեւան
 Ի հոգեւոր պատերազմին:
 Զապահոյ թեւան հատեալ արմատ
 Ներկ նախանձուն ի սէր լուացին,
 Դէմ՝ մոլութեանց փորձանս ի բիւր
 Ժուժկարութիւն խալտեցին:
 Զաղորմութեան երկնից զգուսն
 Բացին յաղօթս ի սուրբ հայրուած,
 Համայնախումբ լուսն աւետիս
 Զերանութեան ձայնին փառաց:
 Այրիք՝ հարսուիք եղեն Փրկչին
 Ճգնեալ զվարս առաքինեաց,
 Տկա յաշխարհէ չարիս յանձնի,
 Վամաւ կցորդ չարչարանաց:
 Արիւնաքիրտն նահատակաց
 Հայրենական երկրիս փրկանք,
 Հետս յանազատս նոցին վարուց
 Նորոգեցին սուրբ զոխշատակ:
 Խաչակցեցան չարչարանաց
 Յուսով կենացըն անմահի,
 Ընդ զօրութիւնս կուռեալ չարին
 Յանձնուկ կենացս ասպարիղի:
 Ի հոսակամ առաքստէն
 Մինչ կենցաղոյս ջեւս ատի,
 Նուիրեցին զհարսնութիւն

Եկեղեցւոյ սուրբ Փետայի

Պսակ հարսնութեան զհոգեկան
 Զարդ երկնաւոր առաքատին,
 Պսակիցան անդ զանթառամ
 Դշխոյք անմահ թագաւորին:
 Լցին զգաս անկեալ զօրաց
 Զերից դասուց ապստամբին,
 Փառաբանիչք ովսաննաճայն
 Լուսապսակ յերկնից գահին:

Երբ երկնէրբ

Այս ամենայն յոճ ընդհանուր
 Որ յոճ ի սուղ վերադրեցան,
 Դարձեալ յանհատ բանս երկրորդի
 Եկից Անցիցն ի Հայաստան:
 Ար Յաղկերտէ ցԳնշանորհ,
 Քան զոր յաւէտ զօրացն իւր պեւ
 Մահուն հրամանս ի Վեռնդեանս
 Վերնակրօնից վճիւր գառն հաւ:
 Ար Գալիչոյ Խոնխոռունի
 Պարսից սահեալ դէն յառուշան,
 Սուր երկապրի զեղուն քաւ
 Սրեալ զՀայոց զիրթ ամբաստան:
 Եւ որ Գարջոյ և Գրիհուն
 Յուրացեցոց խմբեալ պատակ,
 Յանհաւատից թուեալ ի զաս
 Հայոց ի գունդս յոյղ երկպառակ:
 Ար և Վաղթանդ երկմնազունց,
 Որ զործք նն գործք պաղլաւ պետին,
 Յիւր մանգն ի խաբ յանապատի
 Զգորս Հայոց յածէր հեշտին:
 Ար հուսկ ի աւղմլն պարսկական
 Եւ թշնամիսն անց դաշնաւոր,
 Զմարդպան Սահակ և զՎատակ
 Էած մարտոց սուրն յահաւոր:
 Ար ընդ Վահան գայր ի վսեռ
 Հազարաւուխտն էր այն Զարմիր,
 Բիւր մեքենայս հաղբեալ նմին
 Պայքար ի վէտ լեալ մարտադիր:
 Ար յետ սոցուն Շաղուհ Միհրան
 Առ աշխարհիս մարդկանութիւն,
 Զհետ Վահանայ մտեալ քաջին
 Վարադուրիւ զխաղաղութիւն:

— Իսկ որ Բուրդան Պարսիկ մարդպան
Զյառնալիշտս թափեալ յազգին,
Յիշխանութեան սորին և Հոնք
Ի հայրենիս մեր վազեցին:

Այլ որ յունաց Հայք են բաժնին
Յաւուրս ի սոյն կրեցին զաղէտ,
Այր քնկերի անխղճասիրտ
Դաւաճանող կենացն ի խէթ:

Յետոյ իշխողք ի Հայաստան
Մի քան զմի ի գործ չարեաց,
Վշնտս, Վահրամ, Սուրէն, Վղոն
Զինեալ համակ ի մահ բազմաց:

Ուհառունին երբ ի յունաց
Ազգին զգոն լեալ կոռավար,
Աշխարհաւեր անդ առհմակամբ,
Հեղուն միմեանց զարիւն արդար:

Ապա անդէն Հաղարացին
Ի Հայաստան լեալ միջամուխ
Եհար զղօրսն և զՎահան
Զանմիաբան ազգին զուխ:

Զաշխարհն յաթուր ոտից կտխան
Լուսցին արեամբ և զԱյրարատ,
Յայնժամ որ Քերքն՝ բանս ելին
Սորկանալ անրոնադատ:

Հաղարք Հայոց հնարիցն ի դիւտ
Որք պատանդեալ ի դաշն ուխտին,
Ընդ յիջանել յունացն ի գուճս
Կեանս ետուն՝ զմահ առին:

Այսպէս յունաց մերթ անձնատուր
Մերթ մահասիրւս Հաղարացւոյն,
Լքաւ անդոր ողջն Հայաստան
Ի մարտս ազգացն զորօք անհուն:

Հուսկ զօրացաւ անդգատիցն
Զեռն յաղթութեան անօրինին,
Կալաւ զերկիրս յիւրն ոստիկան
Անդ Արդլաճ եկն առաջին:

Սա ննեզումանգ վարեալ խորհուրդ
Շղթայակապ կալաւ զօրեար,
Յիւր պետութեան ի գահանիստ
Հառոյց կապեալն ծառայարար:

Յետոյ Մահմատ զփոխադարձ
Թափեաց փնաս զբերազդի,
Այլ որ Կաշմայն ի սիրտ դժխեմ՝

Անց զբազմօք զործ աղտեղի:

Զի երբ ի զուս խաղաց ազդին
Զանյիշելին նիւթեաց չարիս,
Զաւագորեար զաղատն և պետ
Մատենաց ի հուր յեկեղեցիս:

Նմա յաջորդ ոստիկանեաց
Վիլթ վառչաւեր և հուսկ Մրուան,
Որ առ Աշոտ եթող յազգին
Կառավարել բարեացն յօճան:

Այլ չէ ի խնամն յարատեւեալ
Շնորհացն ի ձիւ անօրինին,
Տեղակալեաց անդէն Եզիտ,
Հարկապահանջ Հաղարացին:

Անդ նախ ժող Պաւլիթ Գրիգոր
Վատախորհուրդ Հայոց իշխան,
ՅԱշոտ պատրիկ զործ անողորմ,
Գործ նիւթեցին դժօխական:

Նեղեալք ի վիշտս բարբարոսաց
Զեռաց ի ձեռս էր Հայաստան,
Հէկք աւաղակք աւարառուք
Հափն անթիւ մինչ ցՀասան:

Որ քան զամեն մելեալ յարիւն
Իբրու դաղան ի գէշ տապատ,
Ի քառածագս սփռեալ հրօսի,
Ողջոյն ապատս եդ յանապատ:

Աստ Հայաստան զփոխադարձ
Ի թշնամիս տեղայր զսուր,
Յեց յոյժ բազկեաց քաջացն յորդիս
Յակաստանիս լեռանցն ամուր:

Այլ երբ արիւն չըջանաւ ի վեց
Ծիր բոլորէր յիւր կեղրոնի,
Եզիտն երկրորդ զայր ոստիկան
Բառապատկեալ զսպն հարկի:

Ծանրատաղուէկ ձեռն յանօրէն
Նեղէր զազգն յիւր բան հրամանի,
Զիւր երկարել իշխանութիւն
Ողջ պատանդեաց զքաջս ազգի:

Այլ մինչ երկրիս յաջորդարար
Խուզեմն և Հոլ կալան զհոգ,
Յամեն կուէ կալաւ և զմեղ
Ատկութիւն հրաշորբոր:

Այլ յետ նոցին աշխարհաւեր
Եկն Բուրդայ զժողովածին,

Այս առաջին է յիւր չարիս
Փսիտղ զմահ յամենայնիս
Որ իւր չարիք են մշտայուշ
Ի հայրենիս դրեալ անջինջ,
Անարժան մինչ յողբոց նուագ
Եղբերգեւ լսէ հէզ գրիչ:

ԱՐԵՂ. ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն.

ՀՆՈՐՀԱՆԳԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂԵՐՁ

ՅՈՒՂՆԵՐՁ:

Մինչ վ. հ. Հայրապետ ի Ս. Պ. բուրգ էր, ի պատիւ Նորին Սրբութեան վայելուչ մի հացկերոյթ տալոյ բաղձանօք՝ տեղւոյն երևելի Հայազգիք բաւական դուժար հանգանակած էին, որոյ համար Ս. Հայրապետ ըստ արժանւոյն շնորհակալութիւն յայտնելէ զկնի՝ յորդոր ուղղեց Պատգամաւորութեան՝ զայն դուժար նուիրել ազգօգուտ նպատակաց, և ի ձեռն նոցին՝ Ռուսական 1864-ի և 66-ի վիճակարկութեանց արժեւորմանակներէն գնելով ութնական հատ նուիրուեցան Ս. Պօլսոյ Ազգ. Հիւանդանոցին և Ունիոյ Հայոց Դպրոցաց*), ինչպէս նաև տասն և երկու շուրջառ՝ Պրուսայու, և երկու հատ ևս վիճակին՝ եկեղեցեաց ընծայուեցան:

(*) Ի նոյն միջոցի՝ Ս. Հայրապետ յիշեալ արժեւորմանակները անտի յղեց ի Պօլսո ստ բարեկիշատակ Պօղոս Ս. Արքեպիսկոպոս յայնժամեան Պատրիարքին, և ի ձեռն նորին՝ ութն հատն՝ Ս. Պօլսոյ Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցին Հոգաբարձուաց, և ութն հատն ևս առ Մեծ Սինէօն և Սեպուհ Էֆէնտիան Մաքսուտեան յանձնուեցան՝ վերջինքս իբրև յաւանդ կարահն Ունիոյ ազգ.

Այս անգամ Ունիոյ Կրօն. և Վաղ. Ժողովներն ստանալով տեղւոյն դպրոցաց նուիրեալ արժեւորմանակաց կուտակեալ տարեկան տոկոսիքը՝ հաւեւեալ ուղերձիւ իւրեանց երախտապարտ շնորհակալութիւնը կմատուցանեն Նորին Սրբութեան:

Աստուծաւեալ եւ վեհափառ Մաքսուտեան
Կաթողիկոսի անկենայն Հայոց Գահաւանայապետի.

Երկնքնաց Ս. Դարչապետաց

Ի համբոյր մատչիր:

Տէր.

Զեր վեհափառութեան ուշադրութիւնը արդէն Ունիոյ բնակչացս վրայ դարձունելով՝ մտաւոր հարստութեան անհրաժեշտ ըլլալը նկատելով՝ բարեհաճեր էր Զէյթունի դպրոցի համար ութ հարիւր քարպովանցի արժէթղթեր ի պահեստ տալ վսեմաշուք Մաքսուտեան Սինէօն և Սեպուհ պէյերուն, որպէս զի վիճակահանութեամբ եթէ յաջողինք վատկել օրինաւոր դպրոցի մը բացուելու ծնունդութեան կարեւոր դուժարը, եթէ ոչ դո՛ւնէ շահ մը առնուի, որով բարիք մը կատարած կըլայք Զէյթունի:

Վեհ. Ազգասէր Հայր, ահա վեց եօթն տարուան շահը եղեալ 5000 դուրուշ ողջ ստակ ամբողջապէս ստացանք յիշեալ վսեմ. Սեպուհ պէյէն և անմիջապէս Զէյթունի դպրոցներուն մատակարարուեցաւ. եթէ յաջողուէր վիճակահանութիւնը՝ առանձին ուսումնարան մը պիտի բանայինք Զեր Բարձր վեհափառութեան Անուամբը: Բայց եւ այնպէս այս շահու դուժարը դարձեալ խիստ մեծ դործ կտեսնէ. որովհետեւ մեր հայրենակից Արժ. Գրիգոր վարդապետ Սարգիսեան Հայր սուրբը՝ որ Զէյթունի վանուց վանահայր եւ զիւղարարարիս եւ վիճակներուն տեսուչն

դպրոցաց նուիրեալները, և տոկոսիքը սպահով միջոցօք կհասուցանեն առ Առաջնորդն տեղւոյն՝ դպրոցաց վերայ դորձածելոյ համար: — Իսկ երբ վիճակահանութեանէն Նշանաւոր մի դուժար վաստակին՝ յօգուտ մերազնեայցն Ունիոյնց և խորհրդով վ. հ. Հայրապետի Ազգին՝ արժանաւորն կանօրինութի՝ օրինաւոր մի վարժարան հիմնելոյ համար:

է՛ այժմ զործոյ պատճառաւ Պօլլոն կղանուի եւ զբեր կրերէ այլ եւ այլ ուսմանց վերաբերեալ տղայոց, որով ստիպեալ արժանաւոր դասատու մը Պ. Յարութիւն Զախըրեան Ուլնի ցին տարեկանով բռներ ենք: Ուստի խոնարհաբար կհամարձակիմք խոստովանելու թէ Զեր վեհափառութեան կամաց համեմատ կգործադրուին բարիքներդ, Տէր:

Երկինք հիւսէ մեր վեհափառութեան կենաց թելը երկնից շողշողուն փառաց հետ:

Մեամք միշտ երախտադետ
Կրօն. եւ Քաղ. ժողովոց անդամք

ՈՒՆԻՈՅ

ՍՊՐԱՅԻՆՆԵՐ

(Կնիք Կրօն. Ժողովոյ) (Կնիք Գաղ. Ժողովոյ)

1873. Յուլիս 15

Զէյթուն

ՅՈՒՑԱԿ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՄՑ

Ի ՆՊԱՍՏ ՀԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅՍ

(Շաբաթական):

Ի ՎԻՃԱԿԻՆ ԱՂԷՔԱՆԴՐԱՊՈԼՈՅ:

	Ո.	Կ
Հասարակութիւն Թօփարլի գեղջ	6	
Նոյն գիւղացի Տանուտէրն		20
„ Յարութիւն Յովհաննիսեան	1	
„ Սօղոմոն Յովհաննիսեան		50
„ Յարութիւն Մանուկեան		80
„ Յակօր Երեմեան		20
„ Յարութիւն Սիմոնեան		25
„ Տօնց Պետրոսեան		20
„ Գաբջ Սիմոնեան		15
„ Մարտց Պետրոսեան		15
„ Մկրտիչ Մկրտչեան		10
„ Յարութիւն Ղարի Կեան		20
„ Մկրտիչ Յովհաննիսեան		20
„ Մանուկ Ոսկանեան		20
„ Սիմոն Սահակեան		30
„ Սուքիա Շահպաղեան		20
„ Գէորգ Մարտիրոսեան		20

„ Կարապետ Մխչեան	15
„ Գալուստ Վարդանեան	40
„ Պօղոս Արարհամեան	20
„ Պետրոս Շահպաղեան	20
„ Յարութիւն Կարապետեան	20
„ Խաչոյ Ղաղարեան	50
„ Փիլոս Մանուկեան	20
„ Սարգիս քչն. Մանուկեան	50
„ Սերոբէր Նահապետեան	50

Հասարակութիւն Երրորդ Արալայի

գեղջ 5

Հասարակութիւն Ղանախղուն գեղջ . 12

Նոյն գիւղացի Յարութիւն Գէորգեան . 1

 „ Մանուկ Մարտիրոսեան . 1 || „ Վարս Յակովբեան . 1 |
| „ Յօհան Սարգիսեան . 50 |
| „ Ղաղար Գալիթեան . 50 |
| „ Վարդան Յարութիւնեան . 50 |
| „ Քօջար Առաքելեան . 50 |
| „ Գրիգոր Բաղդասարեան . 50 |
| „ Գէորգի կին Սանտօն . 50 |
| „ Համբարձում Մկրտչեան . 40 |
| „ Իւգրաշի Մխիթարն . 50 |
| „ Գրիգոր Ահարոնեան . 60 |
| „ Մանուկ Գարրնեանց Թօփարլի |

լեցի 20

 „ Մինաս Պօղոսեան . 20 || „ Երեսփոխ Գրիգոր Երանոսեան . 1 |
| „ Մարտիրոս քահանայ Տէր Մը |
| կրօնեան . 1 50 |
| „ Սիմէօն քահանայ տիրացու |
| Մարտիրոսեան . 50 |
| „ Գէորգ Գալուստեան . 20 |
| „ Գալուք Գալիթն . 1 |
| „ Յովակիմ Գասպարեան . 20 |
| „ Ժամկոչ Կարապետ . 20 |

Հասարակութիւն Ջաջու գեղջ . 15

Նոյն գիւղի տանուտէր Մխիթար Ամիր-

լանեանց 2

 „ Աւետիս Աղէկեան տէր Յարութիւնեանց . 1 || „ Մխիթար Սարգսեան . 60 |
| „ Գրիգոր Երանեան . 50 |

„ Մխիթար Յովհաննիսեան . . .	40
„ Խաչատուր Ասատուրեան . . .	20
„ Յովհաննէս Հրդեթեան . . .	40
„ Քարման Կիրակոսեան . . .	20
„ Յովհաննէս Յակովբեան . . .	40
„ Յովհաննէս Դանիէլեան . . .	40
„ Առաքել Մանուկեան . . .	20
„ Յակովբ Յովհաննիսեան Զփ- կեանց . . .	20
„ Ամրեան Երրահամեան . . .	20
„ Կարապետ Պետրոսեան . . .	40
„ Ղազար Յարութիւնեան . . .	15
„ Երեմիոս Գէորգ Փոլթթեան . . .	40
„ Դուրթ Ասատուրեան . . .	20
„ Տօնոյ Մարկոսեան . . .	40
„ Թորոս Յովհաննիսեան . . .	20
„ Տօնոյ Գրիգորեան . . .	20
„ Սարգիս Յովսեփեան . . .	20
„ Քօչար Սիմոնեան . . .	20
„ Դասպար Յովհաննիսեան . . .	40
„ Առաքել Յարութիւնեան . . .	40
„ Բաղտասար Բարսեղեան . . .	40
„ Հայրապետ Գրիգորեան . . .	20
„ Յարութիւն քահանայ Յով- հաննիսեան . . .	1
„ Յարութիւն քահանայ Ռա- փայէլեան . . .	50
Հասարակութիւն Դիրաքլար գեղջ . . .	10
Նոյն զիւղացի Երեսփոխ Պետրոս Կիրեղեան . . .	60
„ Շահպաղ Ներսիսեան . . .	80
„ Պետրոս Խաչատրեան . . .	50
„ Իւղբաշի Զաքար Եղիազարեան . . .	40
„ Սիմոն Խաչատրեան . . .	30
„ Վարդան Պետրոսեան . . .	50
„ Յարութիւն Մանուկեան . . .	10
„ Մխիթար Միրզայեան . . .	20
„ Խաչատուր Պօղոսեան . . .	20
„ Մատթէոս Կիրակոսեան . . .	25
„ Տիրացու Վարոս Եղիազարեան . . .	25
„ Աւետիս Իսրայէլեան . . .	1
„ Դասպար Մալխասեան . . .	50
„ Պապիկ Բաղդասարեան . . .	20

„ Տիրացու Յովհաննէս Մանու- կեան . . .	40
„ Յարութիւն Գարրիէլեան . . .	40
„ Խաչատուր Մկրտչեան . . .	20
„ Սարգիս Թովմասեան . . .	25
„ Սուքիաս Հայրապետեան . . .	10
„ Մանուկ Պօղոսեան . . .	20
„ Կիրակոս Պապոյեան . . .	80
„ Յարութիւն քահանայ Տէր Եղիազարեան . . .	1
„ Սահակ Սարգսեան . . .	20
Փոքր Քեափանակցի Երեսփոխան Մար- տիրոս Կիրակոսեան . . .	1
„ Մխիթար քհնյ Եղիազարեան . . .	40
„ Յովհաննէս Կիրակոսեան . . .	20
„ Սահակ Թովմասեան . . .	1
„ Յակովբ Զուլումճահեան . . .	1
„ Պետրոս Յովհաննիսեան . . .	1
„ Վարդան Պետրոսեան . . .	60
„ Սարգիս Քօչարեան . . .	30
„ Յակովբ Այվազեան . . .	20
„ Բաղոյ Աղապապեան . . .	30
„ Խաչատուր Դասպարեան . . .	20
„ Տիրացու Սիմոն . . .	40
„ Ղազար Սիմոնեան . . .	50
„ Մկրտիչ Գրիգորեան . . .	10
„ Սիմոն Աղէկեան . . .	30
Հասարակութիւն Մեծ Քեափանակ գեղջ . . .	25
Նոյն զիւղացի Պետրոս Բօղոյեան . . .	1
„ Սահակ քհնյ Տէր Յովհան- նիսեան . . .	2
„ Յակոբ քհնյ Աւետեան . . .	2
„ Պետրոս քհնյ Տէր Ղազար- եանց . . .	2
„ Յովհաննէս Աւետեան . . .	1
„ Խաչոյ Շահինեան . . .	1
„ Դասպար Պետրոսեան . . .	1
„ Վարդան Գրիգորեան . . .	1
„ Առաքել Կարապետեան . . .	1
„ Խաչոյ Սարգսեան . . .	1
„ Մկրտիչ Ամիրխանեան . . .	1
„ Վարդան Կիրակոսեանց . . .	50

„ Թելոյ Մուրատեան	30
„ Պետոյ Յարութիւնեան	50
„ Անդրեաս Աղըէյիան	1
„ Սարգիս Հայրապետեան	1
„ Յովսէփի Հարսն՝ կինն Պետ- րոսի	1
„ Կինն Մելիքի	20
„ Կինն Յովէի Ափրէի	20
„ Գրիգոր Տէր Սահակեան	1 20
„ Համբար Բօզոյեան	60
„ Բաղտասար Օհանեան	1
„ Յովէյ Պետրոսեան	1
„ Պետրոս Կարապետեան	1
„ Ենկոյ Սարգսեան	1
„ Ասատուր Մուրատեան	1
„ Յովհան Ղազոյեան	1
„ Աբրահամ Պետրոսեան	40
„ Բարսեղ Ստֆարեան	40
„ Բաղդասար Յարութիւնեան	20
„ Գասպար Տեփանեան	50
„ Պետրոս Գրիգորեան	40
„ Առաքել Խաչոյեան	40
„ Պօղոս Մուքէլեան	25
„ Երիցուհի Ս. ք. Աարթիւն	80
„ Աբրահամ Յարութիւնեան	30
„ Իլանիցի Յարութիւն	25
„ Ղազար Տէր Յովսէփեան	25
„ Գասպար Յակովբեան	25
„ Մովսէս Աթոյեան	40
„ Սերովբէ Սահակեան	10
„ Բասենցոյ Զարման	10
„ Բասենցոյ Մարգարիտ	10
„ Սայեամի Հոռոմն	20
„ Գալուստ Վարդանեան	40
„ Բօզոյի կինն	20
„ Մահտեսի Յակովբն	1
„ Սարգիս Բօզոյեան	5
„ Քեօսենց Խաչատուրն	10
„ Գլանի Ծառուկ Գրիգորեան	1
„ Նիկողայոս Ղազոյեան	1
„ Սարգիս Մանուկեան	50

(Շարունակելի)

ՍՈՒՐՀԱՆԳԱԿԻ ԲԻԵՋԱՆԳԵԱՆ.

ՍՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐՅԱՐԱՆ

Ի Փարիզ եղած Մուրատեան վարժա-
րանի նպատակ և նորա հիմնադրին Սա-
մուէլ Մուրատայ. հարազատ Հայկազնոյ
իղձեր գուցէ սակաւուց ոմանց մերազնեայց
քաջայայտ լինին. սակայն ոմանք ի Մխի-
թարեան Հարց ի բաւական ժամանակաց
հետէ դրեթէ իսպառ ներհակ ընթացից ըզ-
վարժարան մղելէն չգոհանալով, այս մի-
ջոցներում, ինչպէս Չմիւսնիոյ Արշալոյս
լրագիրն կհաղորդէ, վարժարանը ծախե-
լոյ և փոխելը և զրամագլուխը բոլորովին
օտար նպատակաց դործածելոյ հետա-
մուտ եղած են :

Այս առթիւ Պօլսոյ Օրագիր Լրագիրն
խորին ուշադրութեան արժանի՝ գեղեցիկ
և իրաւացի մի խորհրդածութիւն կհրա-
տարակէ, զոր ստորև կհաղորդեմք մերազ-
նեայց ընդ յօգուածոյ Արշալոյսոյ :

Եթէ Կ. Պօլսոյ Ազգային Վարչութիւն
կարեւոր հանգամանօք և ծանօթու-
թեամբք անդիկադրէ առ Սրբազնագոյն
Հայրապետ այս խնդրոյս համար, Նորին
Սրբութիւն արժան և պէտք եղած միջոց-
ները ի ձեռս առնելոյ համար երբեք չխնա-
յիր իւր ջանքերը յօգուտ Եկեղեցւոյ մե-
րում և Ազգի :

Գուցէ ի յաջորդ թիւս կրկին դրեմք
սոյն խնդրոյ համար :

Ազգային այս վարժարանին վրայօք Փարիզի
մեր մեծարգոյ թղթակցէն մեզ տրուած տեղեկու-
թիւնքն խիստ տխուր և ցաւալի են :

Յայտնի է թէ Մուրատեան վարժարանը՝ Հրե-
կաստանի բնակիչ նոյն անուամբ բարերար երեւե-
լի հայկազնոյ մը կտակին արդիւնքն է և սահմա-

նեալ ի դատարարութիւն Հայ մանկուոյն աւանց խտրութեան կաթողիկէ և բուն Հայու: Բայց ամեն մարդ գիտէ որ՝ մինչև ցայսօր այս վերջին պայմանն զանազան պատճառաւօր ի գործ չըրուեցաւ յարժաւ: Վարդապետաց Վենետիկոյ Միթարեան Միաբանութեան, որուն յանձնուած է նոյն վարժարանին վարչութիւնն՝ զօրութեամբ կտակին մի յօդուածոյն:

Իսկ այժմ Փարիզէն կը ծանուցանեն մեզ թէ՝ Մուրատեան վարժարանը բոլորովին գոցուեր է և անոր մէկ մասը վարձու տրուելով ի Միթարեան վարդապետաց Վենետիկոյ, դրամը իրենց անձնական պիտոյիցը կը գործածեն: Բայց յայտնէ կը հաւատան թէ՝ Հասունեան գերապայծառին հետ համաձայնելով, յիշեալ վարդապետք ծախու հանած են այս ազգային ստացուածքը և զընող մի յերեան ելնելուն պիտի վաճառեն զայն, և արժէքը անտարակոյս Հասունեանին տնօրէնութեանը համեմատ պիտի գործածուի: Յայտնի է թէ ի սկզբան այս գլխաւոր եկեղեցական չուղեց որ Մուրատեան զպրոցն ի Վենետիկոյ փոխադրուի ի Փարիզ, այլ կուգէր ի Հռոմ՝ բերել տալ զայն: Զխարք և իցէ, այն ժամանակը չկըրցաւ իւր կամքը յառաջ տանիլ իսկ այժմ կրօնական իրաց վիճակը փոխուելով՝ պապական անսխալութեան նոր վարդապետութիւնն հաւատոյ էական մէկ մասն համարեցաւ: ուստի Վենետիկոյ Միթարեան Միաբանութիւնն պարտաւորեցաւ ընդունել զպապական անսխալութիւնն, և հետեւաբար հարկ եղաւ նմանաւ ճանաչել և ընդունել զՀասունեան գերապայծառն իբրեւ Պատրիարք Հայ կաթողիկոս՝ կարգեալ Ս. Պապին անսխալ հրամանաւ:

Եւ որովհետեւ Հակահասունեան բազմաթիւ Հայ ժողովուրդն յաջողեցաւ ի Կ. Պօլիս իւր ձեռաց ներքեւ առնուլ Թուրքաստանի մէջ եղած կաթողիկէ Հայ եկեղեցիներն և անոնց անշարժ բնակարանները, ուստի ըստ երեւմանց՝ Հասունեան գերապայծառն ևս փութացաւ, ի վրէժխնդրութիւն, զՄուրատեան զպրոցն իւր ձեռաց ներքեւ դնել:

Բայց այս զպրոցն Վենետիկոյ Միթարեան միաբանութեան չվերաբերիր, այլ ընդհանուր Հայոց

ազգին ստացուածքն է, և նորա տեսչութիւնն միայն յանձնուած է Միթարեան Միաբանութեան, ինչպէս կտեմնուի ազգային բարերար՝ Սամուէլ Մուրատեանի կտակէն, որոյ բուն օրինակն Անգղիոյ տէրութեան զիւանստունը պահուած է: Վասն որոյ Միթարեան վարդապետք ամենեւին իրաւունք չունին վաճառելոյ կամ փակելոյ ըզՄուրատեան վարժարանն:

Ուստի Կ. Պօլսոյ ազգային վարչութեան, նմանապէս Հակահասունեան Հայ ժողովուրդեան ծանր ուշադրութիւնն կը հրաւիրեմք այս կարեւոր գործոյն վերայ, որ յիւրաւ կրնայ կարգադրուիլ արդարութեան սկզբանց համեմատ, եթէ յիշեալ համագլխի ժողովուրդքն միաբանելով, բողոքագիր մի մատուցանեն Գաղղիոյ կառավարութեանը՝ միջնորդութեամբ Բ. Դրան:

Կ. Պօլսոյ Հայ լրագրաց՝ մեր պաշտօնակից եղբարց ազգասիրական ուշադրութիւնն ևս կը հրաւիրեմք այս ծանրակշիռ ինքրոյն վերայ, աղաչելով զնոսա որ հոգ տանին մեր ներկայ յօդուածն իրենց թերթերուն մէջ ևս հրատարակել, զարթուցանելու համար ազգային եռանդն ամեն տեղ յօդուտ ընդհանրութեան Ազգիս:

Արշալոյս Արարտեան Թ. 973, Հոկ. 20:

Մահաւասիկ Օրագրի խորհրդածութիւնն ևս:

Մուրատեան վարժարան մը ունինք ի Բարիզ՝ կտակեալ ի Սամուէլ Մուրատեան ազգային բարերարէ յանուն ընդհանուր Հայոց ազգի, և տեսչութիւնն յանձնեալ Միթարեան միաբանութեան:

Միթարեան միաբանութիւնն ընդունելով վերջիս Պապին անսխալականութիւնը՝ անոր հըռ գործիք Հասունեանի հրամանաւ այժմ ելեր գոցեր է այդ վարժարանը և շէնքն ալ ծախու հանել է կրսն:

Ասոր դէմ կրէ Արշալոյս՝ Հայոց Կ. Պօլսոյ Ազգային վարչութիւնը միանալով Հակահասունեանց հետ՝ բողոքադիր մը մատուցանելու են Գաղղիոյ կառավարութեան՝ միջնորդութեամբ Բ. Դրան:

Արշալոյս նախ կը սխալի այդ բողոքագիրը՝ եթէ երբեք տալ պէտք է՝ տալու իրաւունքը Կ.

Պօլսոյ Ազգային վարչութեան տալով, զի Կ. Պօլսոյ Ազգային վարչութիւնը կամ Պատրիարքութիւնը ամենայն Հայոց Պատրիարքութիւնը չէ, այլ ամենայն Հայոց պատրիարքութիւնը Էջմիածնայ Աւհ. Հայրապետութիւնը կամ Պատրիարքութիւնն է, հետեաբար նա միայն իրաւունք ունի յանուն ամենայն Հայոց ըլլալիք բողոքն ընել առ որ անկ է Արշաղոյսի այս սխալը թերեւ խրմեանի ինքզինքը Պատրիարք Հայոց կոչելէն յառաջ եկած ըլլայ. սակայն խրմեանի այդ տիտղոսն իսկ իւր վրայ առնելը՝ Էջմիածնայ իրաւանց դէմ բռնաբարութիւն մ'է, զի Ամեն. Խրմեան Պատրիարք է Կ. Պատրիարք, Ամեն. Եսայի Պատրիարք է Երուսաղեմայ Պատրիարք և Աւհ. Գէորգ Վաթուղիկոս՝ է ամենայն Հայոց Պատրիարք. այսպէս կը յիշատակուին ասոնք Եկեղեցեաց մէջ. այս է իրենց տրուած տիտղոսը Սահմանադրութեան մէջ. իսկ եթէ մինչ ցարդ չը բողոքեց Աւհ. Գէորգ Վաթուղիկոսն Խրմեանի իր տիտղոսը բռնաբարելուն դէմ, այսօրեայ ոչ այլ ինչ է՝ բայց եթէ խնդիր մ'ալ այդ առթիւ չը յարուցած ըլլալու մեծ խոհանութիւնը :

Այլ մնայ ուրեմն քննել թէ՛ այդպիսի բողոք մը ընել պէտք է թէ ոչ :

Այո, բողոք մը պէտք է, բայց ոչ թէ միայն անոր համար որ այդ վարժարանը գոցելու կամ ծախելու ելել է Մխիթարեան միաբանութիւնը հրամանաւ Պապի, այլ բողոք մը պէտք է՝ Մխիթարեան միաբանութիւնը Պապին անսխալական նոր դաւանութիւնն ընդունելէն վերջը՝ այդ կտակին տրամադրած Մխիթարեան միաբանութեան հանգամանքը կորուսած ըլլալով՝ այլ ևս այդ վարժարանին տեսչութեան իրաւունքէն զրկուած ըլլալուն համար :

Ի՞նչ կը նշանակէ քաղաքի ձեւին տակ՝ ստորագրութիւն տալ աշխարհի թէ մէք Պապին անսխալականութիւնն ընդունող Մխիթարեան վարժարանի մեր մանկանց տալիք դաստիարակութիւնը կընդունինք :

Ոչ մէկ Մուրատեան վարժարան՝ այլ եթէ միլիոն Մուրատեան կորսնցնելու ալ վտանգը ըլլայ դէմերն իսկ յաւիտեան չենք կրնար այդպիսի ստորագրութիւն ը տալ, զի ազգասպանութիւն է այդ :

Բաց ամէնից, չենք կրնար միանալ մասին այս Հակահաստունեանց հետ, զի եթէ Հաստունեանք անսխալ Պապը կընդունին՝ ասոնք ալ Պապը կընդունին, զի եթէ Հաստունեանք այդ վարժարանին մէջ անսխալ Պապին զիտաւորութիւնը պիտի քարոզեն, ասոնք ալ Պապին զիտաւորութիւնը պիտի քարոզեն :

Կարելի՞ է արդեօք յուսալ կամ հաւատալ թէ քաթոլիկ վարդապետ մը որչափ ալ աղաւաւմիտ և ո՞ր կուսակցութիւնէ կուզէ ըլլայ՝ ըստ որում՝ քաթոլիկ վարդապետ՝ իր ձեռքն յանձնուած մատաղ սերնդեան՝ այլ և այլ խաբէական միջոցներով Պապին զիտաւորութիւնը չը քարոզէ, և կամ անոր հակառակ գաղափարներ տայ, — Անկարելի է այդ :

Մուրատեան վարժարանը ամենայն Հայոց կը տակեւալ, ուրեմն ինչ որ ամենայն Հայոց է, պէտք է այն առանձնել հոն : Քաթոլիկութիւնը իր ամեն բաժանմամբը ամենայն Հայոց չէ, Բողոքականութիւնը ամենայն Հայոց չէ, այս երկուքը քանի որ կան պաշտօնապէս՝ մերն ալ ամենայն Հայոց չը սեպուիր օտար կառավարութեանց դատաստանտան առջև, զի ամենայն Հայք ըսելով՝ քաթոլիկն ու բողոքականն ալ միատեղ պէտք պիտի ըլլայ առնել. ուրեմն հոն բնաւ որ և է կրօնք պէտք չէ աւանդել, զի ամենայն Հայոց կրօնական միութիւնը երեքի բաժնուած է, մինչդեռ կը տակն եղած ժամանակ ամենայն Հայոց կրօնքը պաշտօնապէս մի էր, և ամենքը Էջմիածնայ ամենայն Հայոց Վաթուղիկոսութեան իրաւասութեանը տակ :

Արդ եթէ պէտք է բողոքել՝ այդ ալ բոլորովին այս հիման վրայ կարելի է, այն է բողոքել որ՝ այդ վարժարանին մէջ որ և է կրօնք դաս չը տրուի և որ և է եկեղեցական դաստաւորութիւն չըլլայ, Մխիթարեան միաբանութեան լոռով միայն ըստ կտակին նիւթական տեսչութիւնը. իսկ եթէ չընդունին այս առաջարկութիւնը մենէ բաժանեալ Հայերն, այն ատեն լաւ է որ՝ վարժարանը ծախուի և ստակը ազգային անհատական թուոց բաղդատութեամբ յանուն իւրաքանչիւր բաժանման ներկայացուցիչներուն՝ յանձնուի պանքայի մը, որմէ իրեն ինկած բաժինն ստանալ երբ կտա-

կին տրամադրած պայմաններով վարժարան բաց-
նան և այլ պայմաններով տրամադրած

Սակայն չը մոռնանք դարձնալ յիշել՝ որ այս
մասին իրաւասութիւն ունեցող մարմինը յանուն
ամենայն Հայոց՝ Էջմիածնայ Վաթիկոսիկոսութիւնն
է, որ իւր իրաւասութիւնը չը գործադրէ Պաշտօնի
Անգղիոյ և Տաճկաստանի կառավարութեանց մի-
ջոցաւ՝ իբրեւ կառավարող Կաթողիկոսութիւնը ամենայն
Հայոց և

Օրագիր Թ. 1076. Հ. Կ. 27.

ՆՈՒՆԻՐ

ՐԱՄԱՆԻ, ՀԱՄԱՅՆԱՆԻ.

Մեծ. Հալաճեան Բարսեղ Էֆէնտի այս շաբաթ
ընկերակցութեամբ Մեծ. Դէորդ Էֆէնտի Զար-
դարեանի Ազգ. Հիւանդանոցի վարժարանը այ-
ցելութիւն ընելով և զայն իւր արդի վիճակին
մէջ գոհութեան և շնորհակալեաց արժանի լինե-
լուն գործնապէս վկայելու համար՝ ամիսն 100 ղշ.
ամսական թոշակ յատկացուց (բաց ի սովորական
նուէրներէն որ տարին 10—20 ոսկի կը հասնի),
և այն պայմանաւ որ ցորչաւի իւր գերդաստանը
շարունակէ՝ նոյն ամսականն ալ շարունակէ:

Փափաքելի էր որ Մեծ. Հալաճեան Էֆէնտի
սոյն ազգասիրական և արդիւնարար այցելին և ու
ընտանիքին հետեւին ուրիշ մեծատուն Ազգայիններն
ալ:

Նոյն, Թ. 1072 Հ. Կ. 23

Մեր ընթերցողաց յայտնի պիտի լինին
Կ. Պօլսոյ Պատրիարքի իրաւասութեան
նկերքեւեղած Ասորեոց ձգաւումը, յորոց
Հայք ոչ մի օգուտ չունենալէն զատ՝ և
ոչ իսկ կաշօտութիւն ունին և ստիպմունք
կըսծեն նոցա վերայ. ուստի միայն իբրեւ
Ժամանակակից անցք և անդեկութիւն
կ'յաւելլուիք հետեւեալները հրատարակել,
թէ և սոցա մէջ հետաքրքրական և օգտա-
ւէտ պարագաներ ևս կան մերազնեայ բա-
նիմաց ընթերցողաց համար:

Միայն միայն պիտի ըստնուի ՍՍՈՐԻՈՑ ԽՆԴԻՐ ասորեան ըն-
կերակցութեամբ յայտնի

Լրացողոյ 829 թ. թուովն Տիգրանակերտէն
Ասորեոց վրայ տուած անդեկութիւն մը հրատա-
րակած, և մեր կողմանէ ալ քանի մը խօսք ան-
ւելցուցած էինք: Ասորեոց գեր. Վաթիկոսիկոսին արժ. Փօսթանոր-
դը՝ իբր պատմասխանի յիշեալ յօդուածոյն՝ հե-
տեւեալ նամակը գրեալ է մեզ՝ որ արժանի է
ուշադրութեան:

Խմբագիրն ալ ընտանեացիս մէջս է:

Լրացողոյ 829 թուոյն մէջ Տիգրանակերտէն
եկած նամակի մը պարունակութիւնը հրատարա-
կուած էր, որուն մէջ՝ Ասորիք իբրեւ Թէ Արժ.
Պետրոս Պատրիարքի Բ. Դռնէն Պատրիարքու-
թեան հրովարտակ և պատուոյ նշան ընդունած
ըլլալուն՝ և Հայոց Պատրիարքարանի իրաւա-
սութեանն ելած ըլլալուն կը խոսովն յղեր.
Խմբագիր, դուք ալ ասոր վրայ դիտողութիւն ընե-
լով այսպէս կրէքք թէ՛ Ասորիք իղծեր կը խը-
սովն, որովհետեւ Բ. Դռնէն դեռ այս մասին որ
և է անօրինութիւն ըրած է, թէպէտ և Ասորեոց
Պատրիարքին կողմանէ աւանդարկութիւն եղած է
Բ. Դռնէն բայց Հայոց Պատրիարքարանի և Բ. Դը-
ռնէն մէջ խնդիրը մնաց ի կախ. բաժանման խնդի-
րն ընող Պատրիարքին ընտրութիւնը վաւերա-
ցած է տակաւին, և կարծեմք Ասորեոց մեծազնի
մասն չեն ուղեր պատրիարքանալն և ինչ. և Ահրու-
դիւսալ նամակը իւր ստորագրութեամբ արժանի չու-
նենալուն, մեզ համար կարեւորութիւն չունի և
փոքրամասնութեանց ալ մտնալ մեզ անվայել,
միայն գործոյն համառօտութիւնը ի գիր առեալ
ձեզ կը հաղորդեմ, որպէս զի այս խնդրոյն նը-
կատմամբ նամակ կամ որ և է գրութիւն մը եթէ
հրատարակէք՝ արդարութեան չըլնելիք: Արժանաւ
պատիւ Պետրոս Պատրիարքի ընտրութիւնը վաւե-
րացումը և օծումը եղած, և բոլոր Ասորիք Պատ-
րիարք ընդունած լինեցած խնդիր մ'է. ասիկայ բնաւ
տարակոյս չը վերցնէր, և ասկէց յայտնի կերեալ
թէ ձեզի անդեկութիւն տուող նամակին հեղինակը
կամ ինքը Ասորի չէ, կամ, եթէ է, ուրեմն մեր ազ-
գի վրայ բնաւ գաղափար մը չունի եղեր. հոս ար-
ժան է ուրեմն պատմել ընտրութիւնը համառօտաւ:

Արժանապատիւ Պետրոս Պատրիարք նախ իբրեւ ընտրելի, բոլոր Ասորի բնակեալ քաղաքաց մէջ հանրադրութիւններ ստորագրուելով՝ ամեն կողմէն բերուեցաւ ի Տիգրանակերտ յետոյ՝ սրածման արարողութիւնը եղաւ 15000 ժողովուրդեան, տասը հազարչորսուց, բաղմամբ կրօնաւորաց ներկայութեամբ, և Ալի փաշայի կողմանէ պաշտօնապէս տեղեկագրուեցաւ, նա և Վ. Պօսոյ Հայոց Պատրիարք Խրիմեան Սրճազանի թէ բարեխնամ կառավարութիւնէն և թէ Հայոց սրբազան Պատրիարքն թէպէրքնաձենք հասան, որոնցմով իւրաքանչիւր որ իրենց խնդակցութիւնն կը յայտնէին.

... խմբադիր, կարծեմ՝ այս կարծառօտ տեղեկութեան վրայ ալ կը բարեհաճէր դուք ևս Պատրիարք ճանչնալ զայն, որպէս իւրաքանչիւր ձեր դիտողութեան այն մասին թէ «Ասորեաց ողջամիտ մասը հակառակ են իրենց պատրիարքին Հայոց Պատրիարքարանի իրաւասութեանն ելելու ուղիուն», ասոր պատասխանը ձեզ կը թողում տալ, «բնականաբար», ի անխոտոր օրինօք լուծել բարեհաճելու Այժմ մեր Պօլիս ճանապարհորդելուն վրայ ալ փոքր ի շատէ տեղեկութիւն մը տալով, որոշութեան վերջ կուտամ:

Մեր ժողովողեան ողջամիտ մասը խնդրադիր մը մատոյց արժ. Պատրիարքին, որպէս զի Պօլիս երթալով՝ պատրիարքութեան հրովարտակ և տալանքի մը ֆէրմանը ձեռք ձգել, խոնարհեցաւ այս արդար պահանջման և հասանք ի Պօլիս՝ նախ և առաջ մեր պարտականութիւնը ճանչնալով՝ դիմեցինք ի Պատրիարքարանն, Հայոց հոս ցաւ ի սիրտ յայտնել պարտաւորեալ եմ, որ Արժ. Խրիմեան սրբազան Պատրիարքի կողմանէ ցուրտ ընդունելութիւն մը, և . . . առաջարկութիւն մ'ալ եղած է: Ահա ասկէ ետքը կսկսի մեր Բ. Դուռն ներկայանալը, որն որ բարձր. Խարիճիյէ մէջիւրին, Երուսաղիմայ փոխանորդ Գեր. հօր. հետ այս մասին տեսակցելէն ղկնի, տեղւոյս լրագիրք ալ այլ և այլ մեկնութիւններ տուին, պատրիարքի ընտրութիւնը անվաւեր է *) և ինչ, ըսելով. բայց Գեր.

բաղաժիւ Փոխանորդ հօր տրուած պատասխանը թէ բարեխնամ կառավարութիւնը, և թէ մեր ժողովուրդը չը կրնալ զօհոյցներուն մանաւանդ Տիգրանակերտէն, Մարտինէն, Թուրտաղիյէն, Մուսուլէն, Ուրֆայէն և այլ տեղերէ առ մեծ Եպարգոսն ուղղեալ հանրադրութիւններ հոս հասան, և մեզ անկեղած պատասխաններն և տեղեկութիւնները մեր կողմանէ տրուեցաւ: Աւրախիմ որ մեր այս թշուառ վիճակին մէջ չը մերժեց մեր ձայնը արդարասէր կառավարութիւնը, և արդարութիւնը ուշ կամ կանուխ անթերի դործադրուին ալ ամենամեծ յոյսը մեզ տուաւ, որուն անձկանօք սպասել որոշուած է:

... խմբադիր, մենք որ այս տեղ օտարական, անպաշտպան և մեր արդար ձայնը լսելի ընելու համար ձեզի պէս շատ մը լրագիրներ չունինք, որեմն ինչո՞ւ անխղճարար մեր այս խոցեալ սրտերը նորէն կը խոցէք: Ամեն Ազգ յառաջագիմութեան շաղկն մէջ է, բայց մեր Ազգը տակաւին նոր կսկսի յառաջդիմութիւն ազդողակել. ո՞վ կը հաւատայ թէ այս մեծ ազգը տառն և իննեւորդ դարուն մէջ կապրի. պատմութիւնը աչքերնուդ առաջը բերէք, բոլոր ազգաց նախանձը շարժող Ասորեաց աղգին տղայքը, այսօր զիրք կը խնդրեն, օրիորդները դատարարակութիւն կազմակերպ: Ահա ասոնք են . . . խմբադիր, մեր խնդրածները, և կարծեմ ամեն ողջամիտ Հայեր ալ մեզ ասոնք կը բաղձան. ուստի մի՛ նեղեք զմեզ ո՞վ վեհանքն Հայեր, և եթէ կարելի է օգնեցէք իսկ Այս ազգը ձեզ բնաւ թշնամի եղած չէ, և չպիտի ըլլայ յախտեան:

1873 հւկտ. 16, Վ. Պօլիս

Փոխանորդ

Պատրիարքի Ազգիւն Ասիական

Ասորեաց

ՏԵՐ ԳԱԻԻԹ

Փոստ թ. 852 Հոկտ. 26.

Օայս հրատարակելէ ղկնի՝ Փռնջն յաջորդ թուոյն մէջ կ'յաւելու հետեւեալ դիտողութիւնքը:

Ասորեաց գեր. Վաթուղիկոսն արժ. փոխանք ղկն ստորագրութեամբ, լրագրոյս նախորդ թուոյն

(*) Հոս արժան կը համարեմ յիշատակել Մեճլիսի Խոսի առ Պատրիարքն Ասորեաց ուղղեալ մեկ թէղգեքի աղիւն մէջն սա տողը. «Պառքերէ մեճլիսէն ինքիւնաջ զուեան Պետրոս բաղաժիւ, և ինչ»

մէջ հրատարակիալ նամակն՝ անշուշտ տեսան ազնիւ ընթերցողք և կարգացին ուշադրութեամբ։

Ահա նոյն նամակին վրայ մեր դիտողութիւններն կհրատարակեմք այսօր, ինչպէս խոստացանք։

Արժ. նամակագիրը պատմելով՝ Վաթուղիկոսին ընտրութեան ու օծման գործողութիւնը, և Բ. Դրնէն «Ուռ քերէ մեծիւսձէ ինթիխալ օլըւան Պետրոս րահայէ», ըստւան խօսքը մէջ բերելով, կուղէ այնպէս հրատարակել թէ ոչ միայն ժողովրդեան կողմանէ ընտրեալ, և ոչ միայն օծեալ է, այլ և կառավարութեան կողմանէ վաւերացուած է ընտրութիւնը։ Բայց ասոր բոլորովին հակառակն է։ Ասորեաց կղերին և ժողովրդեան կողմանէ բազմատորապիւր հանրագրեր կեցած են մեր Պատրիարքարանի որովք եղած ընտրութիւնը չեն ընդունիր, կրողքին և կինդրին, որ մեր Պատրիարքարանը Բ. Դրնէն վաւերացման հրովարտակ հանել չտայ։ Ահա այս պատճառաւ է, որ վաւերացման գործը ետ մնաց։

Արդ՝ զարմանալի է, որ ժողովրդեան մէկ մասին կողմանէ ընտրեալն՝ փոխանակ ժողովրդեան մնացեալ մեծագոյն մասն սիրաշահելու՝ մեր Պատրիարքարանի դէմ կերէ, նոր խնդիր կյարուցանէ, այս ինքն՝ Բ. Դրան դիմելով՝ կոյահանքէ որ Հայոց Պատրիարքարանի իրաւասութեանէ ելնէ, և Բ. Դրան հետ ուղղակի յարաբերութիւն ունենայ։ Ահաւասիկ, այս նոր խնդիրն բոլորովին ծանրացոյց վաւերացման խնդիրն, մէկ կողմանէ Բ. Դուրը բանակցութեան մասաւ մեր Պատրիարքարանի իրաւասութեան տակ գտնուելուն պատճառաւ՝ այլ և այլ տեղեր և զխաւորապէս Ս. Նրուստղէմայ մէջ եկեղեցական ժամերգութեանց համար մեր կողմանէ տեղեր ընդունած են, և հետեւաբար եթէ արդարեւ բոլոր ժողովուրդը բաժանման կբաղձայ՝ նախ քան զամենայն, պէտք է քաշուին մեր սեղաններէն, որով կը դիւրանայ բաժանման խնդրոյն կարգադրութիւնը։ Այս տեղեկութիւնը հաղորդեց Բ. Դուրը՝ բաժանման խնդիրն յարուցանողին։

Հետեւապէս անոր կմնայ, Ասորի ժողովրդեան ու կղերին ծանուցանել, որ հետանան մեր սեպհականութիւնն եղող բոլոր սեղաններէն, և բաւականանան իրենց ունեցածներովը, որպէս զի ա-

ռանձին ըլլան, և առանց որ և է միջնորդի յարաբերութիւն ունենան Բ. Դրան հետ։

Հայք ինչպէս արժ. փոխանորդը կը վկայէ, վեհանքն են, ոչ զոք կբուսագասնեն, որ իրենց Պատրիարքարանի իրաւասութեան տակ գտնուի, գտնուողը կյարգեն և կօգնեն անոր՝ որչափ կտանի իրենց կարողութիւնը, բայց երբէք չեն կրնար հանդուրժել որ մէկը գայ իրենց քով, իրենց մարդասիրական շնորհները վայելէ, և յետ ժամանակաց փորձ փորձէ՝ իրենց շնորհները իւրացունել։

Ասորեաց կաթողիկոսը գիտնալով է զայս։ Եթէ կկարձէ թէ բաժանման խնդիրն յարուցանելով՝ կյաջողի զինքն չուղղ Ասորեաց ժողովրդեան աչքը ասով շարունակ, և իրեն յանկուցանել, կսխալի, որովհետեւ մեր ընդունած տեղեկութիւնները կվստահացունեն զմեզ թէ ժողովուրդը կը ցաւի բաժանման խնդիրն իմանալով։ Մեր ողջամիտ կանուանեմք այս մասը՝ որովհետեւ կընկատեմք թէ դիտէ իւր օգուտը, գիտէ թէ Հայք վեհանքն ըլլալով ցարդ մեծարած են զիրենք և կմեծարեն, և միանգամայն նուիրական տեղեկաց մէջ ընդունած և սեղաններ ու աթոռներ յատկացուցած են իրենց, և թէ բաժանման պատճառաւ պիտի զրկուին այս ամեն շնորհներէն։ Ողջամիտ մասը հարկաւ կգիտէ թէ բաժանումն վնասէ զատ օգուտ չունի, և բնականաբար բաժանման չբաղձար, և մինչև իսկ կհակառակի բաժանման խնդիր ծնողին։

Մեզ կմնայ հարցունել Արժ. նամակագրին, թէ վեհանքն Հայք երբ Ասորեաց արգելիք են, որ զատիարակութեան և այլ այսպիսի յատաշաղիմական գործոց համար չջանան։ Բազմիցս օգնած են իսկ, բայց իրենց կարողութեան չափով։ Հայոց օտարասիրութիւնը հաշակուած է, և Ասորիք ապախտաւոր եղած կըլլան՝ եթէ չխոստովանին իրենց վայելած շնորհքն ու բարեքը։

* *

Մեր կողմանէ այսչափ խօսք՝ յիշեալ նամակին համար բաւական համարելով, մասնաւորապէս Խրիմեան Սրբազանի ուշադրութեան կյանձնեմք նամակին մէկ ակնարկութիւնը, որ ուղղակի նորին Սրբազնութեան կվերաբերի, և եթէ ան-

պատասխանի մնայ՝ տուած զայժմակդու թիւնն ալ կմնայ յախտեան:

Խրիմեան Սրբապան՝ որ մանաւանդ վերջին օրերս Տրապարակ իրած է, և միանգամայն կյաւտարարէ թէ իւր վրայ եղած որ և է ամբաստանութեան համար՝ ի դատ խոնարհելու պատրաստ է: Ասորի վարդապետին կողմանէ իւր դէմ եղած ծանր ամբաստանութիւնը վրնայ անտեսել:

Նոյն թ. 833, Հոկտ. 24.

Բողոքական Միխիսնարաց (քարոզչաց) ամեն առաջ ի գործ դրած և մեր Ազգի դէմ լարած որոգայթից նկատմամբ ջանից և ճիւղայ վերայ մի դոյն զաղափար ատուոյ համար՝ արժան կհամարուիք հետեւեալները հրատարակել Ամազրոյս մէջ:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻՍԻՕՆԱՐԷ:

Հետեւեալ յօդուածին հրատարակութիւնը խնդրուելով մեզնէ, պատասխանատուութիւնը հեղեակին վրայ թողլով կը հրատարակենք:

Մեծապատիւ խմբագիր Սասիս լրագրոյ:

Ձեր մարտափրութենէ կը խնդրեմ սա յետագայ մէկ երկու խօսքերը ձեր պատուական լրագրոյն միջոցաւ հրատարակել ի լուր արեւելեան քրիստոնեայ աշխարհի:

Այս Միսիսնարները որ մեր բնական երկրին տակի կողմէն եկած են, որոնք Աւետարան, լուսաւորութիւն ու ազատութիւն քարոզելու պատճառանքներով մեր սիրոյն և համակրութեանցը տիրացած են անարժանաբար, բոլոր իրենց խոստմանցը հակառակ նեւեր են:

Ասոնք մանաւոր աշխարհային նկատումներ՝ և ամենանուստ նկատումներ ունին բոլոր իրենց աշխատութեանց մէջ:

Ասոնք անձանձիր և կպծուակ պատերազմողներ են: Եւ երբ անգամ մը մեկուն հետ կրուի կրօնիկոն ոչ անոր օճիքը թող կուտան, ոչ ալ քաջութեամբ իրենց անողորմական զիմացը կեղան ու քաջութեամբ յաղթելու կամ յաղթուելու յանձնառու կրկան:

Ինչպէս որ լրագիր կարդացողներուն յայտնի է, առից քանի մի տարի առաջ ասոնք Ամերիկայի բողոքական Հայոց հետ մեծ դժուարութեանց և դռներու ինկուն և ամեն անվայել դահճութիւններ ըրին ալ նէ, իրենց ալ շատ աժանի չեկաւ:

Ասոր համար հարկ եղաւ, որ Ամերիկայէն զայտնի որ իրենց ամենէն վարպետ դարանագործն էր, որ եկաւ և բաւական խելացի որոգայթներ պատրաստեց և իր խելքով քիչ մնաց որ իր որոգայթէն փախած Հայերը նորէն նոյն և աւելի զօրաւոր վարմի մը մէջ ձգէ:

Աս միջոցին մենք ալ Ամերիկայէն կշտացած ըլլալով տուներնս եկած եղանք, և ինտոր որ է մեր կոյուղիները այդ լարուած որոգայթներուն յաջողութեանը արդեւ նկատեալ են: Աւտի մեզ բաւոյցապէս մեղցնելու և մեջ տեղէն վերցնելու համար ասդիէն անդիէն իրենց քանի մը արլանեկաց ստակ տալով Պոլիս կը ժողվին, և հաւատաքին նութեան տաեան մը կը կազմեն, ատոնցմով և մեզ կհրաւիրեն որ գանք ու հաւատքնս քննուի, և այդպիսի անշնորհք ստացարկութիւն մը ընելու տու պատճառ և իրաւունք հարցուած ժամանակ, դահացուցիչ բան մը չկրնալ ըսելով՝ հիմա կու հիմա ետ կը քաշուին:

Արդ, ահաւասիկ այն դիւցադնական ասպարիզի հրաւերը, որ քանիցս ըրած եմ և համարձակած չին, զարձեալ անգամ մ'ալ կրնեմ վստահ ըլլալով որ զարձեալ չը համարձակին, որովհետեւ քիչ շատ խիբղիւքին զիտուն:

Եւ հրաւերս սա է՝ խարդախ ճանրանքներ մէկ դի. թէ որ Միսիսնարները երբեք կրճեի և հաւատքի խնդիր ունին, թող իրենց և մեր ընտրութեամբը հրապարակ մը կազմուի, և հոն առաջին անգամ մեր հաւատքն ու աւետարանականութիւնը քննուի, ու ետքը իրենցը:

Ահաւասիկ աշխարհի առջեւ կը խոստանամ, որ եթէ Միսիսնարք այսպիսի քննութեան մտնալու ըլլան, պիտի կարողանամ անդիմադրելի փաստերով հաստատել, որ փոխանակ ազատութիւն, լուսաւորութիւն և Աւետարան քարոզողներ ըլլալու, անհաւատութիւն և խաւարարներ գերեմութիւն մըն է յառաջ տարածին, և հետեւապէս Պօքտ ընկերութեան ձեռնարկութիւնը որ

«Տիրոջը գործը» կանուանեն, ամենանուաստ լը-
նքաւ և մեքենայական գործ մը դարձած է և ա-
նոնցմէ աղէկ զիտաւորութիւն սպասելն ալ յիշին
յիտաւորութիւնս :
Թող ասպարէզ զան Միսիօնարքս և թէ որ
բոլոր աս ըսածներն շիտակ ըլլալը չկրնամ հաս-
տատել, բոլոր ասոնք իմ վրաս կրնդունիմ և մին-
չև կախաղանի կուտամ ինքընքս :
Թէ որ այսպիսի արդար և օրինաւոր ասպարէզ
մը չկրնան դալ, իրաւունք է որ բոլոր աշխարհ
հաւատայ, որ ըսածներս բոլորովին հաստատուած
է :
Մեզ յարգաւոր
Բ. Յ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՆՑ
12 Հոկտ. 1875.

Հետեւեալն թէ և այլ նպատակով և
այլ խնդրոյ վերայ է, սակայն մի և նոյն
դադարաւորի համար բաւական լոյս կրաւ,
և որ Բողոքական — Հայ խմբադրի հրատա-
րակած Գիտակն ունուն լրագրի մէջ տպեալ
է և ի վերջոյ յաւելացած էր խմբադրէն
դիտողութիւն, բայց վերջինը աւելորդ
համարեցինք՝ հակասական և խնդրոյն ան-
համաձայն մի տեսութիւն ընկելով :

Խմբագիր.
Ձեր շարաթ աւուր 68-րդ թիւով հրատարա-
կած թիւի մէջ «Մօսկերթիւն վարժարան»,
վերնագրով խմբագրական յօդուած մը կարդացինք :
Այդ յօդուածը երեք գլխաւոր կետեր կը պա-
րունակէր, որոնք ստիպեցին զմեզ ներկայս Ձեզ
յուզարկելով խնդրել որ հաճիք հրատարակել
Ձեր յառաջիկայ թիւի մէջ, իբր պատանկան
յիշեալ գրութեան :
Կրեկիք նախ, «Քանի մը երեսասարդք չենք
« փոքր ինչ կրքէ յուզեալ, տարածայնութիւն
« մը ըլլին, որպէս թէ նոր կարգադրութիւն մը
« եղած ըլլայ հրատարակեալ բրօքրամին հակառ
« ակէ իբր թէ քունի Բողոքականութիւն դաս
« տրուած ըլլայ հոն » :
Թէ արդարեւ այդպիսի տարածայնութիւն մը
ըրած ենք թէ չէ, Օրագրոյ 1053 և Մանղուէի

2327 թիւոց միջոցաւ հրատարակեալ և մեր ըս-
տորագրութիւնը կրող «Առ սիրելի Ազգայինս»
ուղղեալ մէկ յօդուածը կրնայ բացայայտ կեր-
պիւ յուցնել, ուր կը տեսնուի թէ մենք նոր
կարգադրութիւն եղած է չենք ըրած, հրատարա-
կեալ բրօքրամին հակառակ այլ ըրած ենք թէ
վարժարանին մէջ քունի Բողոքականութիւն կայ
« Եւ ասի դո՛ք ալ չը պիտի ըսէիք, երբ պիտ-
նայիք թէ տնօրէնութիւնը հակառակ մեր յայ-
տարարութեան որով կիմացնէինք թէ վարժա-
րանին կիրակնօրեայ Աստուածաշունչի դասերուն
և Բողոքական արարողութեանց ներկայ գտնուել-
նուն պատճառաւ, Հայաստանեայց ուղղափառ
Եկեղեցւոյ վրայ անտարբերութիւն մը կը գտնուի
և Բողոքականութեան կը յարինք պատասխա-
նած էր մեզ թէ վարժարանին հիմնադիրը իւր
թիւր կը կտրէ և կրօնքը չը վերցնէր վարժարա-
նէն, եթէ երկու հողի ալ մնան :
Մեծ ապացոյց մ' ալ չը համարուիր մեր ըսա-
ծին, տնօրէնութեան կողմէն մեր ծնողաց խնդրուած
նամակին հետեւալ մասը. « Թէ « Մենք կ'որո-
գինք հաւանք ձեր խնդրանաց, որ ձեր որդիքը
« ազատ ըլլան կրօնական պաշտամանց ներկայ չը
« գտնուելու » : Արդ անկարելի կը դառնայ թոյլ-
տուութիւն մը վարժարանին նպաստին բոլոր-
վին հակառակ ըլլալուն համար :
Մենք չեմ կարաբանելու համար, վերոյիշեալ
յօդուածին մէջ չէինք ուզած հրատարակել Տը-
նօրէնութեան ներկայ խնդրոյն առթիւ ըրած
սա խօսքը թէ « Մենք հիմայ խաւարի դարը
« անցուցինք և լուսաւորեալ դարուն մէջ կայ-
« րինք և դժբ. որ ապագային մէջ Հայ ազգին
« առաջնորդներն պիտի ըլլաք, պիտի զոցէք ձեր
« ականջն այն ամեն բաներուն, որք ձեր համոզ-
« ւման հակառակ են ինչպէս ասկէ հարիւր տարի
« առաջ կրօնամեղ մարդիկ չէին ուզեր ընդունիլ
« այլակրօն եկեղեցականաց քարոզութիւնները :
« Եթէ այդպէս աւելի աղէկ է տգէտ մնալ, քան
« թէ հոս արւանդուած ուսմունքներն աւելույ » :
Ձէինք ուզած հրատարակել թէ 1871 մայիսի
նկիզբէն մինչև Սեպտ 3 Աստուածաշունչի դա-
սերը ստիպողական չէին, և թէ երկրորդ տարւոյն
սկիզբէն միմիայն հասարակ ընթերցմունք ըլլաւ

լով անտիճանարար մինչև մեկնութեան հասած էին:

Զէնք ուզած նաև հրատարակել Տնօրէնին կողմէն Սեպտ. 9-ին, կէս օրէն ետքը ըստ Գաղղիացեաց Ժամ. երեքին, ըստ Հետեւեալ խօսքը թէ՛ «Մենք երբեք ձեր կրօնը չենք ծաղրեր և «դուք ալ՝ պէտք չէ որ մերինը ծաղրէք սակայն «մենք մեր կրօնքը պիտի բացատրենք (էքսպլէյն) «և դուք ալ՝ ձեր բացատրեցէք և եթէ Սուրբ «Գրոց դասերու Ժամանակ ձեր կարծիքին դէմ «բան մը ունինք, ըսէ՛ք գոհաստուին, որ պատ- «րաստ պիտի լլայ պատասխանելու»: «Գալով երկրորդ կէտին՝ կրտէք թէ՛ «Մենք «մասնաւոր քննութեամբ ստուգած ենք որ այն «տարածայնութիւնը լատինա Նպատակ մը յառաջ «տանկու համար դիմադրէ հետեւ առիթը որ- «նիւն մի է:»

Մենք՝ վարժարանին արտաքին բնօրինակն մէջ նշանակուած նպատակն եղով՝ ամենաբարձր բարոյական դաստիարակութեան քօղին տակ ծածկուած որոգայթն երևան հանելու համար էր, որ վերջիւ իրողութիւնները հասարակաց ծանուցինք և ոչ թէ ինչպէս կրտէք, թաղուն նրպատակ մը յառաջ տանելու համար:

Բայց որովհետեւ Ձեր յօդուածին այդ մասը մեր անձնական պատիւը կարատաւորէ, զմեզ անիշտ հարց տեսնելով, կը պահանջենք ամենայն իրաւամբ, որ եթէ այդ ձեր մասնաւոր քննութեան արդիւնքը իրօք ստուգութիւն մ'է, հաճիք այդ տեղեկութիւնը տուողին անունն ու փաստերը, ինչպէս նաև այդ թաղուն նպատակին ինչ լլայն յայտնել և եթէ ոչ՝ խոստովանել թէ այդ քննութեան արդիւնքն ստուգութիւն չէ և թէ անպիտութեամբ եղած է այդ անուանակոչութիւնը: Աւելորդ է բնակ որ լուծիւնն ու առանց օրինաւոր փաստերու գրուած ու և բացատրութիւն՝ դատաւարութիւն և փախուստ կենթադրեն:

Երրորդ՝ կրտէք, «մեր ցաւած տեղը սա է որ «այս կերպ յօդուածն ու նպատակն վարմունքն- «ը» մեր ազդը օտար ազգաց առջևը արնատաւորիէ «զատ ուրիշ օգտակար արդիւնք մը չեն կրնար «ունենալ»:

Վերջումսնք որ համոզուած էք այժմ թէ մեր վարմունքն տղայական և անպատեհ չըլլալով, ազդին ու և է անպատեհութիւն չեն պատճառեր և եթէ մեր ազդը օտար ազգաց առջևը արատաւորիէ զատ ուրիշ օգտակար արդիւնք մը չունենցող բան մը կայ, այն ալ՝ Միշնէրի Հերալտ անուն ամսագիրն է: Բողոքական Ամերիկացի միսիօնարաց երէւ որուն ամեն ամսագիրն է մէջ Հայ Ժողովուրդը և իւր կրօնքը անպատեհ յօդուածներ պակաս չեն: Ջարմանալի կէտը սա է որ այդ ամսագիրն ուսացող ազգայինը դեռ չեն հաճած այդպիսի նուաստացուցիչ գրութիւնները թարգմանութեամբ հրատարակել. որոնցմէ մին, որ յիշեալ թերթին Յունիս ամսոյն հրատարակուած տետրին մէջ տեսնուած է, կը յուսանք որ պիտի հրատարակենք, եթէ յաջողութեամբ մը ձեռք անցնել:

Յուսալով, մեծարգոյ Խմբագիր, որ չը պիտի մերժէք մեր արդար խնդիրը:

Մեծք Ձերդ բարեացակամք

ՅԱԿՈԲ Յ. ՅԱԿՈԲՅԱՆ

ՄԻՆԵՐԱՆ Ս. ԳԱՐԱՄԱՆԵԱՆ

Հրաժարեալ աշակերտ Բօյ վարժարանի

14 23-ն Հոկտ. 1875

Խմբագիր

Դիտակ, Թ. 70, Հոկտ. 20

ՎԱՍՆ Ս. ՄԵՍՐՈՊԱՅ ՅԱՍՏԻՆԱՆ.

Խմբագիր-Նեան Երաբար ահաբար:

Արդէն յայտնի է մեր ազգայիններին Վեհափառ Հայրապետի կոնդակը, որով նորին Վեհափառութիւնը հրաւիրում է իւր մօտակայ և հեռաւոր որդիներին դորձակցել իւր հայրենաշէն ձեռնարկութեանը, այն է Օշականում համազգայնութեան անմահ երախտաւոր Սուրբ Մեսրոպ վարդապետի և Թարգմանչի հանգստեան կիսակառօյց Տաճարը կատարելադրելու:

Անդակը ուղղւած էր յանուն տեղւոյս Սրբազան Առաջնորդին, որ թէև ինքնին պատեղ չէր բայց փութացել էր ծանուցանել իւր Ժողովոյն ներ հասարակաց Հօր սուրբ կամքը:

Պատմարդի Ժամանակ բարեկրօն Յովսէփ Աւագ քահանայ Բունիսթանց հանդիսաւոր կեր-

պիւ ընթերցաւ ազգականսմ' Հայրապետի ազգու-
կոնականը և իւր կողմանէ ևս յորդորեց Ստորա-
խանի ժողովուրդին աշխարհիկ եղբուկ բացայայ-
տելով մասնաւորապէս Նորին Աւհագառութեան
սուրբ կամբը :

Յուսայի է որ Ստորախանու ջերմեանդ ժո-
ղովուրդը ուրախութեամբ կ'գործակցի իւր Հայ-
րապետին և իւր յօժարակամ Նուիրաբերութեամբ
երախտագէտ կը լինի այն անմահ վարդապետին
որի կենդանի աղօթիւք ունինք այսօր լեզու և
գիրք, որի շնորհիւ և քրտնաջան գործակցու-
թեամբ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ բնմեք արձա-
դանգուած են Աստուծոյ խօսքը սեկհական լեզուով :

Գովութեան արժանի քահանայի համառօտ
բունախօսութիւնը ընդ սմին խմբադուրութեանդ ա-
ռաքելով՝ վստահ եմ՝ որ կարժանացուցանէ տարա-
գրութեան Եւրօրատայ, էջերում :

Աւերջացուցանելով մեր փոքր նամակը ի գինաց
մեր դադարաւորակից եղբարց ասուած ենք, Սեպեցէ՛
Հայոց Հայրապետ, որ իւր ազգասիրական հայեցու-
թեամբ այց ելանում է մեր հայրենեաց Նուիրա-
կան աւերականերին, Սեպեցէն այն ամէն քահանայ, որ
որք իւրեանց Հայրապետի ազգաշինութեան վե-
րաբերեալ հրամանքը կատարելագործելու աշխա-
տում են բանիւ և գործով :

Բունիաթեանց բարեկրօն քահանայն այդ վեր-
ջին յատկութիւնը արդարացիւ է իւր վերայ շատ
արդեամբք և դեռ արդարացուցանելու է ի շինու-
թիւն աղբի և ի փառս իւր անուան :

Շ.

Բարեպաշտօն Ժողովուրդ + Աստուծոյ

Հարապաստ որդի + Հայրենեաց

Վրէստոնէութիւնը տարածման Ժա-
մանակ Եւ դարումը՝ Հայաստանը ծնաւ
իւր մէջը Աւետարանական ընտիր մշակ-
ներ, Սահակ Պարթև՝ Սեծին Ներսիսի
որդին, և Մեսրոպ՝ առաքինի Արդան
մարդոյ զաւակը, որոնք մի կողմէն կար-
տասուէին Հայրենեաց իշխանական ղո-
րութիւնը մօլի ու անկրօն Պարսից իշ-
խանաց և տիրապետաց ձեռք ընկնելու

վրայ, և միւս կողմէն արտառութիւնը
կրարէին և բարոյական ոյժը կ'զօրացը-
նէին, քրտամբք և արտասուօք կցանէին
մտաւոր զարգացման սերմերը, և տուաւ
հունձ կպատրաստէին իւրեանց յաջոր-
դաց համար: Այս ընտիր մշակները հայ-
րենեաց ցաւը զգայով՝ գիտութեան լու-
սոյ ծաւալման համար կաշխատէին: Սուրբ
Սահակ իւր երկրաւոր կեանքը վճարեց
Հայաստանումը Վրէր գիւղի մէջ և ամ-
փոփռեց Տարօնոյ Աշտիշատ աւանումը:
Նորան յաջորդելով սուրբ Մեսրոպ,
վեցամսեայ Ժամանակէն գինի՝ հանդեաւ
ի Քրիստոս, սորա երկրաւոր նշխարքը
մարմինը, ոմանք փափագեցին տանել Տա-
րօնումը Թաղել, ոմանք ի Գողթն, և
ոմանք ի Աղարշապատ, բայց ի վերջոյ
Սահակ Ամատունին տարաւ իւր Օշա-
կան գիւղը մօտ Աղարշապատին, և անդ
ամփոփեց պատուով նորա մարմինը, որ
սուրբ Եջմիածնէն Յ Ժամու չափ ճանա-
պարհաւ հեռի է, որոյ դամբարանի վե-
րայ շինուեցաւ յետոյ առձար գեղեցիկ,
որը Ժամանակի հնութիւնը անխնայ քայ-
քայել է ու աւերել, ինչպէս իմ աչօք
տեսած եմ՝ երբ արժանացել էի դնու
համբուրել քաղմերսխա սուրբ Մեսրոպ
Արդապետի շիրիմը :

Ներունի Խորենեան սուրբ Աղար-
պետը՝ որ աշակերտ էր սուրբ Մեսրով-
բայ, սորա կենաց չք՝ ազ պատկերը կը-
ներկայացնէ մեզ անկրով. « Գերազան-
« ցից քան ամենը՝ որոնք այն Ժամանակ
« առաքինի անձինք էին, ամբարտաւա-
« նութիւնը և մարդահաճութիւնը նորա
« վարուցմէջ՝ տեղ չգտան երբեք, այլ
« հեղ և բարեխորհուրդ գոյով՝ ցոյց
« կտար իրեն բոլորից՝ չնաշխարհիկ սո-
« վորութեամբ զարդարուած, պաաճառ՝
« տեսութենով հրեշտակական էր, մաօք
« ծննդական, բանիւք պայծառ, գործովք
« Ժուժկալ, մարմնով արտափայլեալ,
« հաւատով ուղեղ, յուսով համբերող,
« սիրով անկեղծաւոր, և անձանձրոյթ
« ուսուցանող » :

Սա մեր հայրենի գրոց կատարելագործողն եղաւ և պարապող թարգմանութեանց: Քրիստոնէական ուսման կարեւորութիւնը ստիպեց սորան յօրինել Հայաստանի մէջ հայկական լեզուի մատենագրութիւնը, որ քրիստոնէութեան ամենամեծ պարզենէնքն մին է մեր ազգի համար, և այս արդիւնքը որ սուրբ Սահակայ և սուրբ Մեսրոպայ ջանից և վաստակոց պտուղքը են, որ և քրիստոնէութեան ուսման կարեւորութիւնէն ծրնուող առած լինելով՝ համարուած է որպէս Աստուածային մատանց գործ, որպէս նուիրական միջոց սրտի ու մտաց մըշակութեան, և որպէս հաստատուն աւոթ՝ մարդոյս հոգւոյ և լեզուի ձօնութիւնները երկար դարեր կրելու և յաւերժացնելու, և թէ ինչպէս կատարուած է մեր լեզուի տառերի պակասութեանց զիւարձ կարծեմ շատերոյ պատմաբանական բանասիրութիւնով իմացած կ'ընէք:

Սահակաւ Ազգասէր և Հայրենասէր Վաթուղիկոսն ամենայն Հայոց Տէր Գեորգ, Աստուածային կամօք ընդհանուր Հայկեան ազգի ընտրութեամբ իւր Հայրապետական դահլ ամբառնարեաց յետոյ, բարեհաճեց անձամբ այց առնել ոչ միայն իւր հովանաւորութեան և տեսչութեան յանձնուած բանաւոր հօտերին ի բաղում անգիս, որպէս նաև Ռուսաստանու քաղաքներումը, այլ և Հայաստանու ոմանց նշանաւոր Եկեղեցեաց և վանքերից,

որոնք Հայկազեան հնութեան և պարծանաց արձանները էին, ինչպէս այժմ կարգացած Հայրապետական Սնդակի մէջ պարունակեալ բանից երևում է, որ սուրբ Մեսրոպայ ազգապարծան թարգմանչի Հայոց դամբարանին ևս այց առնելով՝ տեսէ է այն եկեղեցին՝ որ իւր ծոցումը պահպանած է անգին դանձր՝ սուրբ Մեսրոպայ ոսկերքը, կիսակործան և ողբալի դրութեան մէջ, սուրբ պարտաւորութիւն է համարել ի պատիւ ոսկերաց սրբոյն՝ ապա նորոգել և կանգնեցնել այն տաճարը, որ արդարեւ կկարօտի ամենայն ազգասէր ու հայրենասէր անձի օժանդակութեան, ընդ ձեռն Գեորգ:

Արքայան Առաջնորդի Աստախանայ յորդորում է զՎեղ, որ այն սուրբ տաճարը վերանորոգ կատարելագործելու համար բարեհաճիք կամաւոր տքօք նպաստել, լիայոյս գողով՝ թէ դուք յետ լսելոյ Հայրապետական հրաւերը՝ և տեղեկանալոյ ծիգնթափ աշխատութեանց և ազգապարծան հոգևոր վաստակոց սուրբ վարդապետին Մեսրոպայ՝ կատարելագործողի հայկական գրոց և գերիմաստ թարգմանչի ազգիս, չէք զըսնալ ձեր յետին լուսայն նուիրել ի նպաստ շինութեան այն տաճարին՝ որոյ մէջ կբարեմաղթէ ձեր կենաց համար նշեալք սրբոյն Մեսրոպայ:

Յ. Ա. Բ. Բ.

14-ն Նոյեմբերի 1875-ին

Ս. Ս. Ս. Ս.

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

Երարատ ամսագրոյս Էրդ շրջանը մերհեցած լինելով, որ է ի Յունվարէ յառաջակայ 1874 ամի, կիութեամբ հրաւեր կարգալ մեր Ըզգայնոց, որպէս զի ամսագրոյս բաժանորդագրուիլ բարեհաճողներն՝ իւրեանց կամքը յայտնեն Երարատայ Դործակալաց՝ կամ ուղղակի խմբագրութեանս հանդերձ Հասցէիւքն:

Երարատայ պարունակութեանց ծրագիրն, թերթից քանակութիւնն և բաժանորդագիրն անխորհիս կ'մնայ: